

Міністерство освіти і науки України
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
Навчально-науковий інститут філології та журналістики
кафедра слов'янської та романо-германської філології

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти

«Магістр»

**МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО
ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
У ШКОЛІ**

Студентка:

Теренчук Анастасія Ярославівна

ОПП «Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література»

014 Середня освіта

014.021 Англійська мова та зарубіжна література

Науковий керівник:

Коломієць Олена Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент

Національна шкала __відмінно__

Кількість балів: _93_ Оцінка: ECTS ____A____

АНОТАЦІЯ

Теренчук А.Я «Медіаграмотність як складова сучасного інтегрованого курсу української та зарубіжної літератур у школі».

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню медіаграмотності як складової сучасного інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури. Обґрунтовано актуальність теми в умовах інформаційних викликів і воєнного стану в Україні, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження та розкрито його практичну цінність. У роботі проаналізовано сучасні наукові підходи до поняття media and information literacy, міжнародні рекомендації, українські нормативні документи та дослідження в галузі медіаосвіти. Розкрито потенціал інтегрованого курсу літератури для формування медіаграмотності учнів, визначено можливості використання художніх творів для розвитку критичного мислення, а також окреслено труднощі впровадження медіаосвітніх компонентів у шкільну практику. Практична частина містить опис інтерактивних методів, цифрових інструментів та авторські фрагменти уроків для учнів 5–6 класів. Результати апробації підтвердили ефективність запропонованого методичного забезпечення. Отримані висновки свідчать про необхідність системної інтеграції медіаграмотності в гуманітарні дисципліни з метою підготовки учнів до життя в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: військова інформаційна безпека, медіаосвіта, медіаграмотність, цифрові навички, фейк.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ А.Я. Теренчук

ABSTRACT

Terenchuk A.Y. “Media Literacy as a Component of the Modern Integrated School Course in Ukrainian and World Literature”.

The introduction presents the relevance of the research within the context of contemporary information challenges and wartime communication realities in Ukraine. The research purpose, tasks, object, subject, scientific novelty, and practical significance are defined. The first chapter examines the theoretical foundations of media literacy, analyzes key scientific approaches to the concept of Media and Information Literacy, and outlines its role in modern education and society. Special attention is given to international standards (UNESCO, European Commission) as well as current Ukrainian educational policies and research on media education. The second chapter describes the structure and methodological basis of the integrated Ukrainian and world literature curriculum and explores its potential for developing students' media competence. The chapter also addresses current challenges and barriers in implementing media education within literary studies. The third chapter presents practical strategies for integrating media literacy into literature lessons. It includes interactive teaching methods, digital education tools, and author-developed lesson fragments for grades 5–6. The implementation demonstrated the effectiveness of the proposed methodology. The conclusion summarizes theoretical and practical findings, confirming the need for systematic integration of media literacy into the humanities curriculum.

The reference list contains 53 sources.

Keywords: military information security, media education, media literacy, digital skills, disinformation.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТІ	9
1.1. Поняття «медіаграмотність» та її роль у сучасному суспільстві.	9
1.2. Медіаграмотність у контексті шкільної освіти.	17
1.3. Інтеграція медіаосвіти в гуманітарні дисципліни.	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	33
2.1. Теоретико-методичні засади інтегрованого курсу.	33
2.2. Потенціал літературних творів для формування медіаграмотності.	40
2.3. Виклики та проблеми впровадження медіаграмотності у шкільну літературну освіту.	47
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ	57
3.1. Методика впровадження медіаграмотності в інтегрованому курсі.	57
3.2. Інтерактивні технології та цифрові інструменти.	64
3.3. Розробка та апробація фрагментів уроків з елементами медіаосвіти.	72
Висновки до розділу 3	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні, у час інформаційно-цифрового буму медіапростір усе більше стає середовищем формування світогляду, ціннісних орієнтирів та соціальної активності кожного. Особливо гострою є задача підготовки учнів до активної участі в інформаційному просторі: не просто споживати контент, але й вміти критично його аналізувати, відрізняти факти від маніпуляцій, протистояти дезінформації. Це завдання стає ще більш актуальним в умовах війни, коли інформаційний фронт виступає чи не рівноцінним з військовим. У цих умовах медіаграмотність перестає бути факультативом – вона стає питанням національної безпеки та освіти.

В Україні в останні роки відбулись істотні зрушення у політиках, програмах і практиках, які стосуються медіаграмотності та медіаосвіти. Міністерство освіти і науки України спільно з Академією української преси працюють над методичними матеріалами, які впроваджують медіаграмотність в освітній процес, зокрема через уроки, вправи та інтегровані завдання. У 2022 році видано посібник «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи)», який аналізує можливості інтеграції медіаосвіти в мовно-літературній галузі, зокрема підручники та модельні програми. За даними дослідження «Нова українська школа» (2025), 66 % шкіл вже проводять уроки з медіаграмотності; 47 % учителів самостійно створюють завдання для перевірки інформації з різних джерел. Таких фактів вже достатньо, щоб говорити про системну необхідність формування медіаграмотності як ключової компетенції в освітньому процесі.

Одночасно виникають явні виклики: брак уніфікованих методик, недостатня підготовка вчителів, неоднорідність забезпечення цифровими і медійними ресурсами, а також слабка інтеграція медіаосвітніх компонентів у середній та старший шкільний курс. Наприклад, у посібнику 2022 р. йдеться про те, що мовно-літературна освітня галузь має великий потенціал для

медіаосвіти, але часто підручники і програми не передбачають достатньо завдань, спрямованих на верифікацію інформації або аналіз медіатекстів.

У такому контексті важливим є звернення до інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури, особливо у 5 – 6 класах, який відображає мультидисциплінарні підходи і може стати майданчиком для формування початкових навичок медіаграмотності. Новий інтегрований курс уже передбачає знайомство учнів із творами української та зарубіжної літератури, застосування міжпредметних зв'язків, що створює основу для включення медіаосвітніх компонентів.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретично та емпірично (на прикладах уроків, практики вчителів) шляхи формування медіаграмотності учнів у процесі вивчення інтегрованого курсу української і зарубіжної літератури з урахуванням сучасних викликів (інформаційна війна, цифровізація освіти, реформування стандартів освіти).

Завдання дослідження.

1. Проаналізувати зміст понять «медіаграмотність» і «медіакомпетентність», їх роль і зміни в останні роки, наукові підходи до них.
2. Вивчити стан медіаосвіти в Україні за 2020 – 2025 роки та перспективи її розвитку з урахуванням державних стандартів, програм і підручників.
3. Оцінити потенціал літературних творів (українських і зарубіжних) як засобу формування навичок аналізу медіатекстів, критичного осмислення інформації.
4. Визначити проблеми та бар'єри, із якими стикаються вчителі й учні при інтеграції елементів медіаграмотності в курс літератури.
5. Розробити й апробувати фрагменти уроків з елементами медіаосвіти, інтерактивних і цифрових технологій, які сприятимуть формуванню медіаграмотності учнів.

Об'єкт дослідження: процес формування медіаграмотності учнів загальноосвітньої школи в контексті інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури.

Предмет дослідження: методичні засади, технології й форми роботи, через які здійснюється інтеграція медіаграмотності в освітні змісти та практику літературного курсу.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз наукової, педагогічної літератури, нормативно-правових актів, програм і підручників;
- емпіричні: спостереження, анкети/опитування учнів і вчителів, аналіз уроків, аналіз медіатекстів і літературних творів;
- метод педагогічного експерименту: апробація розроблених фрагментів уроків із елементами медіаграмотності та інтерактивних технологій;
- методи аналізу: контент-аналіз творів, порівняльний аналіз програм/підручників, якісні інтерв'ю з учителями.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше зроблено спробу детального дослідження саме інтеграції медіаграмотності в зміст та структуру курсу української і зарубіжної літератури в контексті змін освітніх стандартів та інформаційного середовища останніх років. Також особливістю буде апробація методичних фрагментів уроків, які реагують на сучасні інформаційні виклики (фейки, маніпуляції, цифрові ресурси, інформаційна безпека).

Теоретичне значення: систематизація нових ідей і підходів до медіаосвіти в літературній освіті, уточнення дефініцій і моделей медіаграмотності в контексті інтегрованих курсів; заповнення прогалин у наукових дослідженнях щодо застосування інтеграційного підходу в літературі.

Практичне значення: розроблені методичні рекомендації і фрагменти уроків можуть бути використані вчителями-словесниками, методистами, освітніми центрами, для підвищення ефективності формування медіаграмотності; результати дослідження можуть бути корисні при оновленні підручників і програм; можуть слугувати базою для подальших

досліджень/проектів (наприклад, верифікації медіатекстів, співпраці з медіа-організаціями тощо).

Апробація результатів дослідження: окремі положення роботи та висновки дослідження оприлюднено у виступі та публікації «Рівень медіаграмотності учасників освітнього процесу в умовах сучасних інформаційних війн» у матеріалах VI Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського до 107-ї річниці від дня заснування університету (16 жовтня 2025 р.).

Структура та обсяг магістерського дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, у кожному з яких є підрозділи та висновки; загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Розділ перший присвячений теоретичним основам медіаграмотності в освіті; розділ другий – характеристиці інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури, його потенціалу та проблемам; розділ третій – практичним шляхам формування медіаграмотності через методику, цифрові інструменти та розробку уроків; наприкінці – загальні висновки.

Загальний обсяг магістерського дослідження – 89 сторінок, із них основного тексту – 81 сторінки. Список використаних джерел має 53 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТІ

1.1. Поняття «медіаграмотність» та її роль у сучасному суспільстві

Медіаграмотність (Media and Information Literacy, MIL) – це багатовимірна компетентність, що поєднує знання, навички й установки, необхідні для усвідомленої і відповідальної участі в інформаційно-медійному просторі. У стандартах ЮНЕСКО зазначено: «Медіа- та інформаційна грамотність охоплює вміння отримувати доступ до інформації, інтерпретувати її, критично оцінювати джерела, створювати контент та етично поширювати повідомлення. Ці компоненти лежать в основі результатів навчання MIL-курикулумів» [52, с.72].

Компонентний підхід до медіаграмотності подає її як сукупність взаємопов'язаних умінь: інформаційний доступ – здатність знаходити й використовувати різноманітні джерела (друковані, цифрові, аудіовізуальні); інтерпретація – розуміння структури й смислу медіатекстів; критична оцінка – вміння верифікувати факти, виявляти маніпуляції й упередження; медіаторчість – створення власних повідомлень відповідно до етичних стандартів; соціальна відповідальність – усвідомлення впливу власної медіаповедінки на інших. Такий підхід підкреслює, що MIL – це не лише технічні навички, а й ціннісні орієнтири [52].

В українському освітньому просторі останні роки характеризуються посиленою увагою до інтеграції елементів медіаосвіти в шкільні програми та методичні матеріали. У методичних напрацюваннях зазначено: «Державний стандарт базової середньої освіти містить значний медіаосвітній потенціал, оскільки в ньому безпосередньо визначено результати навчання, що передбачають опрацювання інформації з різних джерел, критичне аналізування медіатекстів та відповідальне використання цифрових технологій. Це забезпечує нормативну основу для інтеграції медіа- та інформаційної

грамотності у мовно-літературну, громадянську й природничу освітні галузі» [11].

У вітчизняних напрацюваннях відзначається: «Практичні посібники та авторські матеріали містять конкретні вправи й навчальні ситуації, які дозволяють інтегрувати медіаосвітні завдання у мовно-літературні уроки, починаючи з 5 – 6 класів. До них належать завдання з перевірки фактів, аналізу наративів, інтерпретації медіатекстів і створення учнівських мультимедійних продуктів» [11]. Також М.Гудз у своїй роботі зазначала: «Сучасному учню потрібні медіанавички, які дають змогу правильно та безпечно працювати з інформацією, різними її джерелами, створювати власний продукт та взаємодіяти у соціумі» [6]. Такі матеріали мають прикладний характер і вже запроваджуються окремими школами в рамках локальних програм формування та розвитку медіаграмотності,

Актуальність посилення медіаграмотності у школі зростає під впливом кількох факторів. У дослідженнях зазначається: «Цифровізація повсякденного життя значно розширила обсяг інформації, який отримують діти та підлітки, що створює умови для хибного сприйняття даних і поширення дезінформації. В умовах воєнного часу інформаційні загрози – гібридні вкиди, пропагандистські наративи, координовані кампанії дезінформації – роблять медіаграмотність складником інформаційної безпеки та громадянської стійкості» [8]. Також наголошується, що «державні стратегії та освітні ініціативи, зокрема проекти МКІП і МОН, Національний проєкт «Фільтр» та національний тест з медіаграмотності, свідчать про орієнтованість державної політики на системне й масове підвищення рівня медіакомпетентностей громадян» [20].

Емпіричні дані українських досліджень і опитувань 2020 – 2025 рр. свідчать про поступове зростання базового рівня медіаграмотності серед освітян та учнів, водночас виявляючи значні відмінності за регіонами та віковими групами. Наприклад, аналітика «Детектор медіа» (Media Literacy Index / індекс медіаграмотності) та результати Національного тесту з медіаграмотності показують, що велика частина освітян і частина учнів мають

початкові або середні рівні компетентності, тоді як глибокі практичні навички верифікації інформації і роботи з аудіовізуальними джерелами потребують подальшого розвитку через цілеспрямовані методики й тренінги [29].

Як зазначають А. Ласкова-Ярмоленко та Т. Слинькова: «необхідність впровадження медіаосвіти в систему освіти України є безсумнівною, адже вона частиною інформаційної безпеки країни, виконує стратегічну функцію у вихованні патріотизму молоді, формуванні української ідентичності.» [12, с. 3]. М.Гудз наголошує: «це процес розвитку навичок сприйняття медіатекстів, креативних та практичних навичок на матеріалах медіа, розвитку мислення (критичного, інтуїтивного, логічного і т. д.), створення медіатекстів, ефективної комунікації з однолітками й не тільки» [6, с. 2].

У аналітичних матеріалах Національного проєкту «Фільтр» наголошується: «Реалізація медіаосвіти у школах ускладнюється недостатністю стабільних фінансованих програм, нерівним доступом до цифрових ресурсів та навчальних матеріалів, а також браком системної підготовки педагогів. Водночас залишається потреба у створенні стандартизованих інструментів, які б дозволяли регулярно вимірювати рівень медіаграмотності та проводити моніторинг динаміки її розвитку» [20]. А. Ласкова-Ярмоленко та Т. Слинькова підкреслюють, що «українські освітні установи потребують розроблення й упровадження програм післядипломної підготовки для педагогів, а також створення якісного банку апробованих уроків і занять, які можна легко інтегрувати у чинні предметні курси» [12, с. 1].

Отже, медіаграмотність у сучасному суспільстві постає як метакомпетенція, що поєднує критичне мислення, інформаційно-технічні вміння та етичну відповідальність. Для шкільної освіти це означає необхідність цілеспрямованого включення МПЛ-складників у курси, зокрема в інтегрований курс української та зарубіжної літератури, де за допомогою аналізу художніх і медійних наративів можна формувати стійкі практичні навички аналізу, верифікації та створення медіаконтенту.

У європейському вимірі медіаграмотність розглядається як одна з ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Європейська комісія в документі Digital Education Action Plan 2021 – 2027 акцентує на тому, що формування медіа- та цифрових компетентностей має стати наскрізною метою освіти на всіх рівнях. У плані підкреслюється важливість протидії дезінформації та зміцнення демократії через розвиток критичного мислення й медіакультури молоді. Ці положення прямо корелюють із національними освітніми стратегіями України, які інтегрують медіаграмотність у зміст «Нової української школи».

Важливим аспектом є також психолого-педагогічний вимір медіаграмотності. Дослідження українських науковців (Будник О., 2022; Волошенюк О., 2023) свідчать, що «вміння критично аналізувати інформацію напряму пов'язане з когнітивними стилями та рівнем сформованості критичного мислення в учнів».[4, с. 42]. Саме тому медіаграмотність має впроваджуватися не лише як інструмент аналізу медіатекстів, а й як частина ширшої програми розвитку особистості школяра – виховання здатності ставити запитання, аргументувати власну позицію, розпізнавати когнітивні упередження.

Додатково медіаграмотність виконує інтегративну функцію у формуванні громадянських компетентностей. Вона сприяє підвищенню рівня політичної культури, активній участі в демократичних процесах, розвитку емпатії та соціальної відповідальності. Як зазначається у звітах українських і міжнародних дослідників (IREX, 2023) : «Учні, які систематично працюють із завданнями з медіаосвіти, демонструють більш високий рівень толерантності, готовність до конструктивного діалогу та меншу схильність до поширення неперевіреної інформації» [40, с.31].

Медіаграмотність у сучасному суспільстві виступає одночасно і як інструмент особистісного розвитку, і як фактор соціальної згуртованості та демократичної стійкості. Це підсилює необхідність її інтеграції в систему освіти на рівні не окремого факультативу, а базової складової навчальних програм,

особливо гуманітарного блоку, де робота з текстами та наративами відкриває найширші можливості для її реалізації.

Компонентний підхід до медіаграмотності подає її як сукупність взаємопов'язаних умінь: інформаційний доступ – здатність знаходити й використовувати різноманітні джерела (друковані, цифрові, аудіовізуальні); інтерпретація – розуміння структури й смислу медіатекстів; критична оцінка – уміння верифікувати факти, виявляти маніпуляції й упередження; медіаторчість – створення власних повідомлень відповідно до етичних стандартів; соціальна відповідальність – усвідомлення впливу власної медіаповедінки на інших. Такий підхід підкреслює, що МІЛ – це не лише технічні навички, а й ціннісні орієнтири [51, с.14-16].

Як додатковий аргумент до обґрунтування ролі медіаграмотності, варто звернути увагу на Media Literacy Index (Індекс медіаграмотності), який розробляє Open Society Institute – Sofia. У звітах Index наведено ранжування країн Європи за рівнем здатності населення протидіяти дезінформації, аналізувати медіа й бути інформаційно стійким [43].

У звіті 2022 року Україна посіла одну з помірних позицій серед європейських країн, але з тенденцією до покращення [34]. Крім того, за даними «Detector Media» (2025), частка українців із рівнем медіаграмотності вище середнього зросла з 55 % до 81 % між 2021 і 2022 роками, що свідчить про значне покращення інформаційної компетентності населення під час війни [30].

Ці дані вказують, що міжнародні рейтинги не просто фіксують статус, але стають індикаторами змін у суспільстві, що прямо впливають на освітню політику.

У контексті повномасштабної військової агресії РФ Україна стала об'єктом не лише бойових дій, але й цілеспрямованих інформаційних атак. За офіційними даними між груднем 2021 і груднем 2023 рр. було здійснено понад 3 225 кібероперацій та атак, пов'язаних із війною, включно з дезінформаційними кампаніями й гібридною інформаційною агресією [17].

В умовах інформаційної війни медіаграмотність стає не просто освітньою цінністю, а частиною стратегії національної безпеки. Зокрема, у звіті IREX (2024) наголошено, що в умовах війни «information security and digital hygiene have become even more important», але рівень медіаграмотності й цифрової безпеки українців поки що недостатній для повної стійкості до інформаційних загроз [39].

Війна підсилює нагальність розвитку MIL: громадяни, особливо молодь, мають володіти інструментами протидії інформаційним атакам – від розпізнавання фейків до цифрової гігієни.

Сьогодні медіаграмотність тісно пов'язана з поняттями цифрової безпеки та цифрової гігієни. Це означає, що людина не просто критично споживає інформацію, а й захищає себе від кіберзагроз – шахрайства, фішингу, маніпуляцій у соціальних мережах. У звіті IREX зазначається, що один із принципів їхньої методології – Information Consumption and Engagement – знизився, що вказує на недоліки у цифровій компетентності населення під тиском війни [39].

Дослідження також демонструють, що більшість громадян не приділяють достатньо уваги перевірці URL, захисту паролів чи налаштуванням приватності — це створює вразливість перед інформаційними загрозами. У звіті «Media Use and Attitudes in Ukraine» зазначено, що багато українців мешкають у зонах, де доступ до надійних джерел інформації обмежений, що збільшує ризик поширення дезінформації та потребує підвищення навичок цифрової безпеки [46].

Інтеграція елементів цифрової безпеки в концепцію медіаграмотності дозволяє розглядати MIL не лише як навички аналізу текстів, а як комплексну систему захисту особистості в інформаційному просторі.

Сучасне суспільство функціонує в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій та медіапростору, що зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до освіти й виховання. У цьому контексті медіаграмотність розглядається як базова компетентність XXI століття, яка

включає не лише вміння сприймати та аналізувати інформацію, а й здатність критично осмислювати медіатексти, створювати власні повідомлення та забезпечувати інформаційну безпеку [53].

В українських наукових дослідженнях простежується розширене трактування медіаграмотності. Так, О. Будник наголошує «на взаємозв'язку з інфомедійною грамотністю та формуванням навичок цифрової гігієни, що стає ключовим чинником підготовки майбутніх педагогів» [4, с.43]. У праці О.Волошенюк акцентується на тому, що «медіаграмотність є інтегративною категорією, що поєднує критичне мислення, інформаційну безпеку й комунікативну компетентність» [4, с.44]. Дослідження А. Ласкової-Ярмоленко та Т. Слинькової підтверджують, що «медіаграмотність необхідно розглядати як елемент загальної культури особистості, тісно пов'язаний із формуванням громадянської відповідальності» [12, с.3].

У сучасному науковому дискурсі також виділяють суміжні поняття – «інфомедійна грамотність» та «цифрова компетентність» [10]. Якщо медіаграмотність зосереджується переважно на роботі з медіатекстами, то інфомедійна грамотність у ширшому значенні охоплює і навички роботи з інформаційними потоками, а цифрова компетентність включає технічні аспекти використання ІКТ [11]. Такий поділ термінів особливо важливий для сучасної української педагогіки, оскільки дозволяє визначити місце медіаосвіти в структурі ключових компетентностей учнів.

Важливу роль у розвитку концептуальних засад медіаграмотності відіграють міжнародні документи. У «Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Development Guidelines» зазначено, що «медіа- та інформаційна грамотність є універсальним правом людини, яке має забезпечуватися в освітніх системах усіх рівнів» [52, с.72]. Європейська комісія у «Digital Education Action Plan 2021 – 2027» підкреслює значення формування критичного мислення та цифрових компетентностей як основи для протидії дезінформації й кіберзагрозам [26]. Це безпосередньо співвідноситься з українськими освітніми реформами та Стратегією розвитку медіаграмотності,

ухваленою Міністерством культури та інформаційної політики України у 2024 році [8].

Підтвердженням ефективності медіаосвіти є й емпіричні дослідження. Так, за результатами проєкту IREX «Learn to Discern» (2023), впровадженого у школах України, учні 7 – 9 класів, які брали участь в інтегрованих уроках, показали значне зростання рівня критичного аналізу інформації – у середньому на 20–30 % порівняно з контрольними групами [37]. Дані індексу медіаграмотності Detector Media (2025) також демонструють поступове підвищення рівня компетентностей серед українських громадян, що є результатом системних освітніх і громадських ініціатив [29].

Сучасні підходи до визначення медіаграмотності виходять за межі вузького розуміння як уміння працювати з медіатекстами, інтегруючи в себе елементи критичного мислення, цифрової культури та інформаційної безпеки. Це підтверджується як міжнародними документами, так і національними дослідженнями, що свідчить про актуальність і необхідність подальшої інтеграції медіаосвіти в українську систему освіти.

Отже, медіаграмотність виступає як метакомпетенція, що об'єднує когнітивні, технологічні і етичні компоненти. Дані міжнародних рейтингів підтверджують, що Україна рухається вперед у цьому напрямі, а війна та інформаційні атаки підсилюють нагальність її розвитку як елементу національної безпеки. Сучасний підхід до МІЛ включає також аспект цифрової безпеки, оскільки інформаційна компетентність без захисту від онлайн-загроз не може бути повноцінною. У контексті освітньої політики це означає, що формування грамотного медіакористувача має поєднувати аналіз медіатекстів і цифрові навички захисту – базові інструменти виживання в інформаційному суспільстві.

1.2. Медіаграмотність у контексті шкільної освіти

Система шкільної освіти є одним з основних середовищ формування медіаграмотності, оскільки саме в школі учні отримують перші системні знання про світ, засвоюють моделі критичного мислення та ціннісні орієнтири. У сучасних умовах особливої актуальності набуває завдання інтеграції медіаосвіти до базових навчальних дисциплін. Це зумовлено як загальносвітовими тенденціями, так і національними викликами, що пов'язані з інформаційними загрозами, дезінформаційними кампаніями та потребою підготовки молодого покоління до життя в демократичному суспільстві [34].

Державний стандарт базової середньої освіти (2020) визначає медіаграмотність як наскрізну компетентність, що реалізується через усі освітні галузі, зокрема мовно-літературну, громадянську та історичну [22]. У документі підкреслюється, що формування критичного мислення, уміння працювати з інформацією та застосовувати цифрові технології є обов'язковим результатом навчання, а не факультативним додатком. Таким чином, медіаграмотність у школі інтегрується як частина ключових компетентностей, закріплених у нормативно-правовій базі освіти.

Реалізація цих положень відбувається через низку освітніх і громадських ініціатив. Одним із наймасштабніших є проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який з 2021 року впроваджується IREX спільно з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. У матеріалах Національного проєкту «Фільтр» зазначається: «Програма охоплює велику кількість шкіл у різних регіонах України, забезпечуючи педагогів тренінгами, методичними матеріалами та готовими сценаріями занять. Результати досліджень свідчать, що учні, які брали участь у навчальних активностях, демонструють вищий рівень умінь перевірки фактів і розпізнавання маніпулятивних повідомлень порівняно з тими, хто не проходив такі заняття» [20]. Нищета підкреслює, що «аналіз медіатекстів як навчальна діяльність не лише розвиває в учнів уміння критичного прочитання та

інтерпретації інформації, а й підсилює формування їхньої мовної та медіаосвітньої компетентності» [21, с.41].

Особливу роль відіграє інтеграція медіаграмотності в мовно-літературну освітню галузь, зокрема в інтегрований курс української та зарубіжної літератури. Цей курс дає змогу поєднувати аналіз художніх творів з аналізом медіатекстів, виявленням наративних стратегій, роботою з джерелами різного типу. У посібнику «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти» (2022) запропоновано конкретні приклади завдань: зіставлення літературного тексту й медійного повідомлення, виявлення маніпулятивних прийомів у публіцистиці, створення учнями власних медіа-продуктів (рецензій, буктрейлерів, блогів) [21].

Дослідження українських науковців підтверджують, що впровадження медіаосвіти у школі позитивно впливає на розвиток комунікативних та когнітивних умінь учнів. Зокрема, О. Будник доводить, що «застосування медіаосвітніх технологій у навчанні сприяє формуванню критичного мислення й медіакультури навіть у початковій школі» [4, с.44]. О. Волошенюк відзначає про «важливість підготовки вчителя як посередника між традиційним навчальним змістом і сучасними інформаційними викликами, адже саме вчитель здатен надати учням інструменти для адекватного сприйняття інформаційного середовища» [5, с.51].

У практичному вимірі формування медіаграмотності в школі реалізується через інтерактивні методи: дискусії, аналіз кейсів, проектну діяльність, ігрові та рольові технології. Наприклад, у межах національного проекту «Фільтр» було проведено серію уроків та воркшопів, спрямованих на протидію дезінформації та розвиток навичок фактчекінгу. За даними аналітичного звіту МКІП (2024), понад 60% учнів, які брали участь у заняттях, заявили, що стали обережніше ставитися до інформації з соціальних мереж [20].

Разом з тим, актуальними залишаються проблеми впровадження медіаграмотності у школі. Серед них: нерівномірний доступ до сучасних цифрових ресурсів у різних регіонах; недостатня кількість вчителів, які

пройшли спеціалізовану підготовку; відсутність уніфікованої системи оцінювання рівня медіакомпетентностей учнів. Дослідники відзначають потребу у створенні системних програм післядипломної освіти для педагогів та виробленні національних критеріїв оцінювання результатів навчання у сфері медіаосвіти [25] , [35].

Отже, медіаграмотність у контексті шкільної освіти виступає як наскрізна компетентність, що інтегрується в навчальні предмети та забезпечує розвиток критичного мислення, інформаційної культури й громадянської відповідальності. Вона реалізується через державні стандарти, проєкти й методичні матеріали, але потребує подальшого вдосконалення, особливо в аспектах підготовки вчителів, доступності цифрових ресурсів та системності оцінювання результатів.

Важливо зазначити, що розвиток медіаграмотності в українській школі відбувається не ізольовано, а в загальноєвропейському контексті. У багатьох країнах ЄС (наприклад, Фінляндії, Естонії, Польщі) медіаосвіта є обов'язковим компонентом шкільних програм, інтегрованим у гуманітарні дисципліни та предмети соціального циклу. Згідно з аналітичним звітом Європейської комісії (2021), школи цих країн активно впроваджують моделі «навчання через практику», де учні створюють власні медіапроєкти – блоги, подкасти, шкільні газети чи відео [11]. Для України такий досвід є особливо цінним, оскільки він демонструє, що ефективність медіаосвіти значно зростає тоді, коли вона не лише пояснює теоретичні основи, а й пропонує дітям практику роботи з інформацією.

Успішність інтеграції медіаосвіти у шкільний простір значною мірою залежить від учителя. Саме педагог виступає фасилітатором взаємодії учнів з інформаційним середовищем, тому його підготовка та професійний розвиток мають вирішальне значення. Протягом 2022 – 2024 рр. в Україні активно проводилися тренінги й курси підвищення кваліфікації для вчителів у межах проєктів «Вивчай та розрізняй» та «Фільтр». За результатами аналітичного опитування IREX (2023), понад 70% педагогів, які пройшли навчання,

відзначили, що отримані методики допомогли їм організувати більш інтерактивні та сучасні уроки, а також сприяли підвищенню зацікавленості учнів [20]. Це підтверджує тезу, що вчитель є ключовою ланкою у впровадженні медіаграмотності в освітній процес.

Не менш важливим є вплив медіаосвіти на формування громадянської позиції та соціальної активності школярів. Адже критичне мислення і вміння розпізнавати маніпулятивні повідомлення допомагають учням не тільки уникати фейків, а й усвідомлювати власну відповідальність у комунікації. Як засвідчують результати національного дослідження медіаграмотності серед старшокласників (МКІП, 2024), учні, які брали участь у спеціальних програмах, частіше висловлювали готовність брати участь у громадських ініціативах і були менш схильними до поширення неперевіреної інформації в соціальних мережах [25].

Отже, медіаграмотність у шкільній освіті виконує багатофункціональну роль: освітню, пізнавальну, комунікативну та громадянсько-виховну. Вона допомагає учням не лише здобувати нові знання, а й формує відповідальність за власну інформаційну діяльність, сприяючи розвитку активного й усвідомленого громадянина. Це доводить, що впровадження медіаосвіти у шкільну систему має розглядатися не як додатковий компонент, а як стратегічна інвестиція в майбутнє демократичного суспільства.

У межах впровадження медіаграмотності в українських школах у 2022 – 2024 роках з'явилися пілотні школи, які експериментально вводять курси або модулі з МІЛ. Наприклад, деякі школи у Львівській області (місто Львів, райони області) долучилися до програми IREX Learn to Discern – Ed – вони включили тематичні уроки з аналізу медіатекстів у межах предметів і через факультативи. Учні цих шкіл повідомляли, що стали уважніше ставитись до джерел інформації та перевіряти факти перед поширенням – порівняно з учнями з контрольних шкіл. Хоча повних публікацій ефекту ще мало, такі практики слугують цінним матеріалом для подальшого поширення [37].

Однією з важливих складових системного підходу є освітні онлайн-курси, створені МОН та партнерами. Наприклад: «Very Verified 2.0» – оновлений онлайн-курс з медіаграмотності, створений IREX спільно з EdEra, орієнтований на вчителів, учнів і громадськість. Він навчає орієнтуватися в інформації, розпізнавати маніпуляції і стійко ставитися до дезінформації [32]. Курс охоплює модулі про структуру медіа, алгоритми соціальних мереж, виявлення фейків, мову ворожнечі, маніпулятивні техніки та бази цифрової гігієни [22]. Крім того, на інформаційній платформі Нацпроєкту «Фільтр» МКІП публікуються навчальні ресурси, тестові завдання і інтерактивні матеріали для учнів і вчителів, що дозволяють закріплювати навички в позакласному режимі [20].

Щодо ефективності, вже є деякі дані й оприлюднені статистики. Наприклад, за результатами Національного тесту з медіаграмотності, який організовувався у 2024 році в межах проєкту «Фільтр», понад 76 323 учасники завершили тест повністю – це в 5,5 разів більше, ніж у попередньому році [39]. Результати тесту демонструють, що учні та громадяни активно долучаються до оцінювання своїх навичок у сфері інформаційної грамотності, що свідчить про зростання попиту на такі знання [39].

Також варто зазначити, що IREX у своєму проєкті VIBE 2023 аналізує ставлення громадян до медіаграмотності, і в регіональних звітах підкреслює, що освітянські ініціативи сприяють зростанню «інформаційної стійкості» в суспільстві [37].

Формування медіаосвіти як окремого напрямку наукових досліджень та освітньої практики бере свій початок у другій половині XX століття. У світовому контексті цей процес був пов'язаний із необхідністю розвитку критичного мислення учнів і протидії маніпулятивним впливам масових медіа [41]. З 1970-х років у країнах Західної Європи та Північної Америки медіаосвіта почала впроваджуватися у шкільні програми, переважно у межах гуманітарних дисциплін. Важливим етапом стало прийняття рекомендацій ЮНЕСКО щодо медіаосвіти, які поступово сформували міжнародний стандарт розуміння медіаграмотності як необхідної складової загальної освіти [52].

В Україні перші системні кроки у сфері медіаосвіти були зроблені на початку 2010-х років завдяки діяльності Академії української преси та партнерських громадських організацій. У цей період було розроблено перші навчально-методичні матеріали для вчителів, що дозволило інтегрувати елементи медіаосвіти у зміст гуманітарних дисциплін [11]. Поступово відбулася інституалізація цього напрямку, а у 2020 році медіаграмотність офіційно закріплено в Державному стандарті базової середньої освіти як наскрізну компетентність [17].

Подальший розвиток медіаосвіти в Україні у 2020 – 2025 роках характеризується активізацією державних та міжнародних ініціатив. Міністерство культури та інформаційної політики України у 2024 році презентувало Стратегію розвитку медіаграмотності, яка передбачає створення національної екосистеми з розвитку інфомедійної грамотності та інтеграцію навчальних курсів у систему загальної та вищої освіти [7]. Важливим практичним кроком став запуск національного проєкту «Фільтр» який зазначає, про «спрямованого на підвищення рівня критичного мислення учнів і створення практичних матеріалів для вчителів» [20].

Значний внесок у розвиток сучасної медіаосвіти зробили й міжнародні організації. Проєкти IREX, зокрема «Learn to Discern», реалізовані у партнерстві з українськими школами, показали ефективність інтегрованих уроків медіаграмотності: учні, які брали участь у програмі, демонстрували істотно вищий рівень критичного мислення та стійкість до дезінформації [37]. Онлайн-курс «Very Verified», створений платформою EdEra у співпраці з IREX, став доступним для широкої аудиторії та був пройдено сотнями тисяч учасників, у тому числі школярами та студентами [24].

У 2023 році Програма розвитку ООН (UNDP) організувала всеукраїнське тестування з медіаграмотності, у якому взяли участь понад 76 тисяч громадян, що у 5,5 разів більше, ніж роком раніше [39]. Це свідчить про зростання суспільного інтересу та усвідомлення необхідності практичного вимірювання рівня медіаграмотності в Україні.

Апробація медіаосвіти у школах України здійснювалася на базі пілотних закладів у межах партнерських проєктів Академії української преси, МОН та IREX. Зокрема, у 2022 – 2023 роках було проведено інтегровані уроки в рамках курсів історії та громадянської освіти, що дозволило відпрацювати методики поєднання медіаграмотності з традиційними предметами [7], [16]. Досвід показав, що учні краще засвоюють навички критичного аналізу інформації в умовах практичної роботи з медіатекстами та новинами [16].

У світовому контексті у 2020 – 2025 роках відзначається підвищена увага до медіаосвіти як інструмента цифрової безпеки та збереження психологічного добробуту учнів після пандемії COVID-19 [26]. Дослідження Європейської комісії підтверджують, що цифровий розрив залишається однією з головних проблем у сфері освіти, особливо у країнах Центральної та Східної Європи [25], [26]. У звітах UNICEF також наголошується, що «недостатня цифрова інфраструктура й обмежений доступ до технологій поглиблюють нерівність у навчанні» [49]. У відповідь на ці виклики у багатьох країнах розпочалися комплексні програми розвитку цифрових навичок та медіаграмотності як частини політики інформаційної безпеки [40].

Отже, історія розвитку медіаосвіти в Україні та світі демонструє поступовий перехід від ініціатив громадських організацій і локальних проєктів до формування державних стратегій та міжнародних освітніх стандартів. Для України період 2020–2025 років став ключовим у становленні медіаграмотності як системного елементу освіти, що інтегрує наукові підходи, практичні ініціативи та світові тенденції.

Отже, у контексті шкільної освіти медіаграмотність починає реалізовуватись не лише теоретично, але й через практичні кроки: пілотні школи, інтеграція тематичних уроків, онлайн-курси та системні платформи «Very Verified» і «Фільтр». Поява даних з національного тестування підтверджує, що попит на медіаграмотність зростає. Разом з тим, ще потрібно накопичити системні дослідження ефективності, забезпечити підготовку вчителів і поширення ресурсів у менш забезпечених регіонах.

1.3. Інтеграція медіаосвіти в гуманітарні дисципліни

Інтеграція медіаосвіти у гуманітарні дисципліни є ключовим напрямом розвитку сучасної шкільної освіти, оскільки саме гуманітарний цикл предметів найбільш тісно пов'язаний із роботою з текстами, смислами та культурними кодами. Гуманітарні дисципліни формують у школярів здатність критично мислити, аналізувати соціальні й культурні процеси, порівнювати джерела інформації та робити власні висновки. В умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій вони виступають оптимальним середовищем для впровадження медіаосвітніх практик [5].

Зокрема, література як навчальна дисципліна відкриває широкі можливості для розвитку медіаграмотності. Аналіз художніх текстів може поєднуватися з аналізом сучасних медійних матеріалів – рецензій, буктрейлерів, екранізацій. Це дозволяє учням не лише глибше зрозуміти зміст твору, а й критично ставитися до медіаінтерпретацій. Як показує досвід учителів, які брали участь у програмі «Вивчай та розрізняй» (2022 – 2024), використання порівняльного аналізу літературних і медійних текстів сприяє розвитку навичок інтертекстуальності, уміння помічати маніпуляції та формує навички самостійного медіатворення [2].

Історія та громадянська освіта також активно інтегрують медіаосвітні практики. Робота з історичними документами, публіцистикою чи мультимедійними джерелами створює умови для розвитку критичного мислення та фактчекінгу. Згідно з дослідженням МОН і Академії української преси (2023), учні, «які залучалися до інтерактивних занять з аналізу історичних подій у медіа, значно підвищили рівень розуміння маніпулятивних технік і вміння перевіряти джерела» [8]. Отже, гуманітарні предмети стають не лише носіями традиційних знань, а й майданчиком для практики медіааналітичних навичок.

Важливим є й аспект викладання української мови. Тут інтеграція медіаосвіти проявляється через аналіз мовних засобів, якими послуговуються журналісти та блогери, розгляд явищ маніпулятивної риторики, мови ворожнечі та стереотипних висловів. Як зазначає О. Нищета, «практика аналізу медіатекстів на уроках мови допомагає школярам формувати культуру мовлення і водночас розпізнавати приховані смисли та оцінки в інформаційному просторі» [21, с.41].

Практичні результати інтеграції медіаосвіти в гуманітарні дисципліни підтверджуються численними освітніми експериментами. Наприклад, у межах програми «Медіаграмотність у шкільній освіті», що реалізувалася у 2022 – 2023 рр. у кількох областях України, учителі літератури та історії впроваджували вправи з аналізу медійних кейсів та створення учнівських відеопроєктів. За результатами моніторингу (IREX, 2023), учні цих шкіл продемонстрували суттєве підвищення рівня критичного мислення та комунікативної активності порівняно з контрольною групою [37].

Разом з тим, інтеграція медіаосвіти у гуманітарні дисципліни стикається з низкою викликів. Серед основних – відсутність уніфікованих навчально-методичних матеріалів, перевантаження навчальних програм, обмеженість часу на уроці та недостатня кількість підготовлених педагогів. Для вирішення цих проблем експерти пропонують створення міждисциплінарних навчальних курсів, розробку національних посібників і підручників, а також системну підготовку вчителів на базі закладів вищої освіти [9], [29].

Таким чином, інтеграція медіаосвіти в гуманітарні дисципліни не лише поглиблює зміст навчання, а й формує у школярів комплекс навичок, необхідних для життя в інформаційному суспільстві: критичне мислення, комунікаційну компетентність, уміння працювати з різними джерелами та формувати власні судження. Це доводить, що медіаосвіта в гуманітарному контексті є стратегічно важливим напрямом розвитку української школи.

Особливістю інтеграції медіаосвіти в гуманітарні дисципліни є її міжпредметний характер. У сучасних освітніх практиках в Україні все більшої

популярності набувають міждисциплінарні проєкти, де поєднуються література, історія, мистецтво, а також медіаосвітні завдання. Наприклад, під час вивчення української класики учні створюють буктрейлери чи подкасти, де аналізують тематику твору та її інтерпретацію в сучасних медіа. Це сприяє не лише кращому розумінню літературного контексту, а й формує навички роботи з цифровими інструментами [16].

У практиці українських шкіл 2022 – 2024 рр. було впроваджено низку інтегрованих уроків, де вчителі літератури спільно з викладачами історії або мистецтва пропонували учням завдання з аналізу різних типів джерел. Наприклад, уроки за темою «Література та війна» включали роботу з художніми текстами, сучасними журналістськими матеріалами, фотодокументами та інтерв'ю. Такий підхід дозволяв учням усвідомлювати різні рівні подачі інформації та виробляти власну позицію щодо історичних і суспільних подій [2].

Водночас інтеграція медіаосвіти у гуманітарний цикл дисциплін сприяє розвитку творчого потенціалу учнів. Створення шкільних медіапродуктів (газет, блогів, соціальних кампаній) на основі гуманітарного матеріалу дає змогу не лише краще засвоїти навчальний зміст, а й виховати відповідальність за публічне висловлювання. Дослідження Українського інституту медіа та комунікації (2023) доводить, що учні, які брали участь у таких проєктах, продемонстрували вищий рівень емпатії та соціальної активності, а також більш виважене ставлення до інформації в медіа [15].

Таким чином, інтеграція медіаосвіти в гуманітарні дисципліни в українській школі виявляється не лише у збагаченні змісту предметів, а й у створенні інноваційних форм навчання. Вона допомагає поєднати аналіз культурної спадщини та сучасного інформаційного простору, формуючи цілісну систему компетентностей, необхідних учням для життя в умовах глобалізованого інформаційного суспільства.

Інтеграція медіаосвіти в гуманітарні дисципліни має помітні міжнародні приклади, з яких Україна може успішно запозичувати практики. У Польщі

медіаосвітні компетенції уведені у практику через різні формати: у національній дискусії медіаосвіта присутня і в рамках шкільних програм, і в численних проєктних ініціативах, де предмети гуманітарного циклу (польська мова, історія, громадянська освіта) використовуються як майданчики для аналізу медіатекстів, аудіовізуальних джерел та створення учених медіапродуктів. Докладні огляди стану медіаосвіти в Польщі показують, що ключові компетенції включають пошук і оцінку інформації, критичне мислення, творче використання медіа та базові навички кібер-безпеки – тобто ті самі складові, що й у MIL-підході [36].

Практичні кейси в Польщі підтверджують дієвість міждисциплінарного підходу: приклад проєкту в м. Вроцлав (case study) демонструє, як у середніх школах реалізуються локальні програми з цифрової і медіа грамотності – через уроки, воркшопи й проєктну діяльність, у яких учні аналізують локальні новини, створюють відео та практикуються у фактчекінгу. Ці випадки ілюструють можливість масштабування подібних практик у гуманітарному блоці предметів [38].

Крім того, є європейські звіти і проєкти, що підтримують використання історичного відео й архівних матеріалів у навчанні історії та громадянської освіти з медіаосвітньою метою (проєкт «Watching videos like a historian»); такі підходи показують, як поєднання гуманітарного змісту й аудіовізуальних джерел підвищує вміння учнів критично оцінювати візуальні наративи й джерела. Це важливо для інтеграції медіаосвіти у предмети, де домінують тексти й історичні наративи [19].

Щодо Литви, національні картографічні дослідження (mapping) та оцінки статусу медіаграмотності демонструють високий рівень цифрових навичок серед молоді і наявність політик, що стимулюють впровадження MIL у школах. Окремі звіти відображають структуру політик, практик і прогалин у системі – корисну інформацію для порівняльного аналізу та адаптації практик до українських умов [19], [20].

У цілому, міжнародний досвід (Польща, Литва та інші країни Балтії) дає кілька практичних висновків для інтеграції медіаосвіти в гуманітарні дисципліни:

- використовувати міжпредметні проєкти (література + історія + медіа) як базу для створення учених медіапродуктів [2], [23];
- опиратися на архівні й аудіовізуальні ресурси у викладанні історії для розвитку навичок візуальної критики (проектні підходи) [19];
- забезпечити підготовку вчителів до міждисциплінарних сценаріїв, адже саме педагог виступає фасилітатором таких проєктів (досвід Польщі показує важливість підготовки і локальних методичних підтримок) [36], [42].

Інтеграція медіаосвіти в курс літератури є одним із найбільш ефективних шляхів розвитку критичного мислення учнів, оскільки літературні твори мають значний потенціал для аналізу не лише художнього змісту, а й соціокультурного контексту, в якому вони інтерпретуються медіа [51]. В умовах інформаційного перенасичення саме уроки літератури надають можливість поєднувати класичний текстуальний аналіз із сучасними підходами до роботи з медіаконтентом, що відповідає світовим освітнім практикам, рекомендованим ЮНЕСКО [52].

В українському освітньому просторі у 2022 – 2024 роках спостерігається активізація впровадження інтегрованих уроків літератури з елементами медіаосвіти. Зокрема, Червінська зазначає про «приклади поєднання аналізу художніх творів із вивченням способів їх репрезентації у кіно та соціальних медіа»[24, с.44]. Учням пропонувалося порівняти літературний образ із його сучасною інтерпретацією, що дозволяло сформувати навички критичного сприйняття та уникати некритичного засвоєння інформації. Академія української преси у методичних матеріалах 2023 року запропонувала низку практичних кейсів інтеграції медіаосвітніх завдань у шкільні курси літератури [2]. Серед них – завдання з аналізу медіатекстів про письменників, обговорення

соціальних роликів, створення учнівських мультимедійних презентацій за мотивами літературних творів.

Важливим є й досвід Українського інституту медіа та комунікації, який у 2023 році представив аналітичні дані про вплив інтегрованих уроків літератури з елементами медіаосвіти на формування громадянських компетентностей учнів [1]. Результати апробації доводять, що поєднання літературного аналізу з критичним розглядом сучасних медіатекстів сприяє розвитку комунікативних умінь, здатності аргументувати власну позицію та формуванню медіакомпетентності як ключової компетентності Нової української школи.

Змістовно інтеграція медіаосвіти у шкільний курс літератури може реалізовуватися у вигляді спеціально розроблених завдань. Наприклад, учням пропонують:

- порівняти класичний літературний текст і його екранізацію, виявляючи відмінності в інтерпретації образів і тематики;
- аналізувати інформаційні матеріали (рецензії, публікації в ЗМІ, дописи в соціальних мережах), що стосуються твору чи його автора;
- створювати власні медіапродукти (буктрейлери, презентації, блоги) на основі літературного матеріалу [14].

Такі завдання не лише підвищують мотивацію до вивчення літератури, а й забезпечують формування цілісного бачення літературного тексту в культурному та медіа-контексті.

Інтеграція медіаосвіти тісно пов'язана з компетентнісним підходом, який лежить в основі сучасних освітніх реформ в Україні. Вона сприяє розвитку читацької грамотності, уміння здійснювати міжтекстові порівняння, формує навички критичного мислення та комунікації, а також дозволяє вчителям виховувати в учнів здатність до усвідомленої взаємодії з інформаційним середовищем [6], [12]. Як зазначає О. Волошенюк: «Саме гуманітарні дисципліни, зокрема література, мають найбільший потенціал для інтеграції медіаграмотності завдяки роботі з текстами, що вимагають аналітичного підходу» [5, с.52].

Підтримка Міністерства освіти і науки України підтверджує актуальність цього напрямку. У методичних рекомендаціях 2022 – 2023 років зазначено, що елементи медіаосвіти можуть бути інтегровані у всі гуманітарні предмети, особливо в українську та зарубіжну літературу [10]. Це відповідає і стратегії розвитку медіаграмотності, запропонованій МКІП у 2024 році, де підкреслюється важливість формування навичок критичного мислення та аналізу інформації в шкільному середовищі [10].

Таким чином, інтеграція медіаосвіти в курс літератури не лише розширює традиційні методи викладання, а й сприяє підвищенню якості гуманітарної освіти в цілому. Вона дозволяє поєднувати класичну літературну спадщину з актуальними медіапрактиками, забезпечуючи учням необхідні компетентності для життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Міжнародна практика підтверджує ефективність інтеграційного підходу: гуманітарні дисципліни (література, історія, мова) є природними майданчиками для реалізації медіаосвітніх завдань. Польський досвід та ініціативи в Балтійському регіоні демонструють, що через міжпредметні проєкти, роботу з мультимедійними й архівними джерелами та системну підготовку вчителя можна досягти стійкого зростання медіаграмотності учнів. Для України це означає: адаптувати кращі практики, масштабувати пілотні кейси та інвестувати у фахову підготовку педагогів.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз дав змогу сформувати комплексне бачення медіаграмотності як ключової компетентності сучасної освіти та суспільства загалом. У сучасному інформаційному просторі медіаграмотність постає не лише як набір практичних умінь працювати з різними джерелами, але й як інтегральна характеристика особистості, що поєднує критичне мислення, здатність до усвідомленої комунікації та відповідальність за поширення інформації. Її зміст розкривається через уміння отримувати доступ до різних

типів даних, здійснювати їх перевірку, інтерпретацію, оцінювання та створювати власний контент відповідно до етичних норм і соціальних потреб. Саме тому медіаграмотність розглядається у світових і національних стратегіях як одна з базових компетентностей для навчання впродовж життя та забезпечення інформаційної безпеки.

Зростання ролі медіаграмотності в українському освітньому середовищі обумовлене як глобальними тенденціями цифровізації, так і специфічними викликами, пов'язаними з воєнними подіями та інформаційними загрозами. Школа виступає одним із головних соціальних інститутів, де закладаються основи відповідального ставлення до інформації та формуються стійкі навички протидії дезінформації. Державний стандарт базової середньої освіти, нормативні документи Міністерства освіти і науки та практичні освітні ініціативи підтверджують, що медіаграмотність інтегрується в освітній процес як наскрізна компетентність, а не факультативний елемент. Це свідчить про перехід до системного підходу у формуванні медіакультури підростаючого покоління.

Важливим є те, що гуманітарні дисципліни створюють найбільш сприятливі умови для формування медіаграмотності, адже робота з художніми текстами, історичними джерелами чи публіцистикою природно поєднується з аналізом медійних матеріалів та розвитком критичного мислення. Педагогічна практика останніх років засвідчує, що використання інтегрованих підходів (аналіз літературних творів поруч із медіатекстами, фактчекінг, створення буктрейлерів, шкільних газет чи блогів) сприяє формуванню в учнів не лише когнітивних та комунікативних компетентностей, але й громадянської активності та соціальної відповідальності.

Водночас виявлено низку проблем, які потребують системного вирішення: недостатня кількість підготовлених педагогів, нерівномірне забезпечення шкіл сучасними цифровими ресурсами, а також відсутність уніфікованих методик оцінювання рівня медіакомпетентностей учнів. Подолання цих викликів

можливе завдяки створенню єдиної методичної бази, посиленню міждисциплінарного підходу та розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що медіаграмотність в українській школі постає як багатовимірна компетентність, яка поєднує освітній, культурний і безпековий виміри. Вона є необхідною умовою для формування особистості сучасного учня, здатного орієнтуватися в інформаційному суспільстві, приймати зважені рішення та брати активну участь у громадському житті. Перспективним напрямом подальшого розвитку є інтеграція медіаосвіти в усі гуманітарні дисципліни, створення сучасних цифрових освітніх середовищ, розробка нових методик оцінювання рівня медіаграмотності та залучення інноваційних технологій, зокрема елементів штучного інтелекту, для розвитку критичного мислення учнів. Саме така цілісна модель дозволить розглядати медіаграмотність не як додаткову опцію, а як фундаментальний складник національної системи освіти.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Теоретико-методичні засади інтегрованого курсу

Інтеграція української та зарубіжної літератури в єдиний навчальний курс є важливим етапом реформування сучасної шкільної освіти, оскільки відповідає вимогам компетентнісного підходу та сприяє формуванню цілісної гуманітарної картини світу. У методологічному вимірі інтегрований курс ґрунтується на ідеї міжпредметних зв'язків і принципах культурної компаративістики, що передбачають взаємодію літературних текстів різних національних традицій, їхній аналіз у широкому соціокультурному контексті [5].

Важливим теоретичним підґрунтям курсу є Державний стандарт базової середньої освіти, у якому літературна галузь подається як наскрізна складова формування ключових компетентностей. Згідно з методичними матеріалами, інтегрований курс повинен не лише знайомити учнів із класичними й сучасними текстами, а й формувати навички критичного мислення, інтертекстуального аналізу, культурної толерантності та здатності до медіаінтерпретації художнього твору [12]. Отже, література перестає бути лише «джерелом знань» і постає як динамічний освітній простір для діалогу культур.

Методичні підходи до побудови інтегрованого курсу передбачають використання компаративних методів (зіставлення українських і зарубіжних текстів), діяльнісних технологій (проектна робота, створення мультимедійних продуктів) та інтерактивних форм навчання (дискусії, дебати, рольові ігри). У сучасній практиці українських шкіл 2022 – 2024 рр. особливого поширення набули міждисциплінарні завдання, що поєднують аналіз художніх творів з медіатекстами, історичними документами чи візуальними джерелами. Це не лише розширює предметний зміст, але й сприяє вихованню здатності учнів самостійно оцінювати соціокультурні явища [1].

У педагогічних дослідженнях останніх років підкреслюється, що інтегрований курс має значний потенціал для розвитку громадянської компетентності школярів. Поєднання літератури з елементами громадянської освіти та медіаграмотності формує в учнів розуміння демократичних цінностей, критичне ставлення до інформаційних потоків і навички аргументованої комунікації. Це особливо актуально в умовах війни та глобальних інформаційних загроз, коли школа має виступати інструментом формування стійкості й здатності протистояти дезінформації [16].

Окремої уваги заслуговує питання підготовки педагогів до реалізації інтегрованого курсу. У практиці останніх років наголошується на необхідності системних тренінгів і підвищення кваліфікації вчителів, адже саме вони є ключовими провідниками інтегрованих підходів. Дослідження українських експертів пише про те, що «вчителі, які пройшли курси з методики інтеграції, значно ефективніше впроваджують завдання з компаративного аналізу та медіаосвіти у навчальний процес» [16].

Таким чином, теоретико-методичні засади інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури ґрунтуються на поєднанні культурологічного, компаративного й діяльнісного підходів. Вони передбачають використання сучасних освітніх технологій, інтерактивних методів і практик медіаосвіти, що робить курс не лише засобом ознайомлення з літературною спадщиною, а й інструментом формування цілісної світоглядної позиції, громадянської відповідальності та інформаційної стійкості учнів.

У сучасних дослідженнях наголошується, що інтегрований курс української та зарубіжної літератури має розглядатися не лише як об'єднання програмного матеріалу, а як цілісна методична концепція, що відповідає вимогам Нової української школи та світовим підходам до гуманітарної освіти. Зокрема, у рекомендаціях UNESCO підкреслюється, що «інтегровані курси повинні ґрунтуватися на розвитку критичного мислення, уміння працювати з інформацією та формуванні медіаінформаційної грамотності» [52, с.72].

Українські методичні посібники вказують на те, що інтегрований курс має забезпечувати поступове ускладнення навчального матеріалу й використання компаративного аналізу – від зіставлення тематичних мотивів до вивчення глибинних культурних зв'язків [12]. Це дозволяє учням усвідомлювати літературні явища не як ізольовані, а як складові глобального культурного процесу.

У практиці викладання особливе значення надається діяльнісним формам роботи: проєктам, мультимедійним завданням, дослідженню художніх і медіатекстів. Методичні матеріали «Вивчай та розрізняй» орієнтують педагогів на інтерактивні методи, що дозволяють учням бути не лише пасивними реципієнтами, а й активними творцями змісту [1].

Крім того, інтегрований курс сприяє формуванню громадянських і комунікативних компетентностей. У виданні МОН та Академії української преси наголошено, що поєднання літературних творів із завданнями громадянської освіти створює умови для виховання ціннісних орієнтацій та критичного ставлення до суспільних процесів [8].

Позитивний досвід інтеграції відзначено і в наукових публікаціях, де акцент зроблено на ролі вчителя як фасилітатора культурного діалогу. Дослідження Червінської доводить, що інтегровані уроки з літератури та медіаосвіти дозволяють підвищити мотивацію учнів до читання та аналізу текстів у сучасному медійному контексті [16].

Таблиця 2.1 – Ключові теоретико-методичні засади інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури

Засада	Зміст	Джерела
Компетентнісний підхід	Формування критичного мислення, інформаційної грамотності, ціннісних орієнтацій	[51]; [18]
Компаративний аналіз	Зіставлення українських і зарубіжних творів, виявлення культурних паралелей	[18]
Інтеграція з медіаосвітою	Робота з художніми і медіатекстами, формування навичок цифрової грамотності	[1]
Діяльнісний підхід	Виконання проєктів, мультимедійні завдання, дослідницькі практики	[18]
Фасилітаторська роль учителя	Організація діалогу культур і розвиток комунікативної компетентності	[1]

Таблиця 2.1 узагальнює методичні засади інтегрованого курсу, демонструючи його багатовимірність: від компетентнісного й компаративного підходів до інтеграції з медіаосвітою. Така структуризація показує, що курс не обмежується лише вивченням літератури, а створює освітнє середовище для розвитку навичок XXI століття – критичного мислення, креативності, медіаграмотності та громадянської активності.

Важливим чинником розвитку інтегрованого курсу є узгодженість національних програм із європейськими стратегіями цифрової та медіаосвіти. Зокрема, у «Digital Education Action Plan 2021 – 2027» Європейська комісія визначає, що інтегровані курси мають розвивати у школярів уміння критично оцінювати інформацію, використовувати цифрові ресурси та створювати власний контент [29]. Це співзвучно з українськими реформами в освіті, які спрямовані на поєднання традиційних гуманітарних дисциплін із формуванням ключових навичок інформаційного суспільства.

У національному контексті значну роль відіграє «Стратегія розвитку медіаграмотності в Україні», підготовлена Міністерством культури та інформаційної політики у 2024 р. Документ наголошує, що інтегровані курси літератури можуть стати ефективним майданчиком для поширення медіаосвітніх практик, оскільки літературні тексти дають змогу аналізувати різні форми наративів і вчать розрізняти художню умовність та інформаційну маніпуляцію [9].

Підтвердженням цього є й результати «Індексу медіаграмотності» Detector Media (2025), які демонструють зростання рівня критичного сприйняття інформації серед українців, особливо серед молоді. Це свідчить про поступове, але відчутне підсилення ролі освітніх ініціатив, у тому числі інтегрованих курсів, у формуванні компетентного та стійкого до маніпуляцій покоління [30].

Отже, методичні засади інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури розглядаються не лише у вузьконаціональній, а й у європейській перспективі, що дозволяє поєднувати традиції української гуманітарної освіти з найкращими світовими практиками медіаосвіти.

У 2023 – 2024 рр. в Україні реалізовувалися пілотні програми у низці шкіл Києва та Львова, де інтегрований курс української та зарубіжної літератури поєднувався із завданнями громадянської освіти та медіаосвіти. За результатами внутрішніх звітів IREX і партнерських закладів, така інтеграція сприяла підвищенню рівня критичного мислення учнів та їхньої здатності до ідентифікації маніпулятивних повідомлень у медіа [37]. Це підтверджує актуальність поєднання традиційного літературного аналізу з практиками формування інформаційної стійкості.

Значний крок було зроблено у 2024 році, коли Міністерство культури та інформаційної політики України спільно з Міністерством освіти і науки підготували методичні матеріали, що рекомендують інтегрувати в уроки літератури вправи з аналізу медіатекстів, реклами та інформаційних повідомлень [8], [9]. Це свідчить про інституційну підтримку розвитку медіаосвітніх практик у гуманітарному освітньому полі.

Міжнародний досвід підтверджує, що Україна рухається у спільному європейському тренді. У Польщі вже кілька років успішно реалізуються курси з медіаосвіти у середніх школах, що поєднують аналіз художніх текстів і цифрових медіа [36], [38]. У Литві, згідно з результатами звітів BCME та UNESCO (2022 – 2024), медіаосвіта інтегрована в гуманітарні предмети на рівні державної стратегії, а шкільні програми передбачають використання літературних творів для формування цифрових і громадянських компетентностей [42], [53], [23]. Подібні практики відповідають рекомендаціям UNESCO «щодо розвитку медіаінформаційної грамотності, де літературна освіта визначається одним із ключових середовищ для формування навичок критичного аналізу та інтерпретації» [52, с.72].

Отже, інтегрований курс української та зарубіжної літератури у сучасних умовах спирається не лише на національні стандарти, а й на передові міжнародні підходи. Поєднання медіаосвіти та гуманітарної підготовки дозволяє школярам не лише глибше розуміти літературні тексти, а й розвивати

компетентності XXI століття – критичне мислення, інформаційну стійкість і громадянську свідомість.

Інтеграція медіаосвіти у зміст курсу української та зарубіжної літератури базується на сучасних теоретико-методичних підходах, що відображають потреби реформованої школи та виклики цифрової доби. Важливим етапом стало внесення елементів медіаосвіти у Державний стандарт базової середньої освіти (2020–2022), де закладено компетентнісну модель навчання, спрямовану на розвиток критичного мислення, комунікації, уміння працювати з інформацією та формувати власні судження [12].

На думку українських дослідників О. Волошенюк, О. Мокрогуз, І.Червінська, «медіаграмотність є не лише освітнім інструментом, а й стратегічним чинником забезпечення інформаційної безпеки суспільства» [25, с.22], [18, с.112]. У практиці інтегрованого курсу літератури це означає створення навчального середовища, де учні одночасно аналізують художні тексти та опановують методи критичного сприйняття медіапродуктів.

Компетентнісний підхід НУШ визначає, що інтеграція літератури та медіаосвіти сприяє реалізації одразу кількох ключових компетентностей:

- комунікативної (здатність аргументувати думку, дискутувати на основі прочитаного та побаченого);
- культурної (усвідомлення зв'язків між літературною спадщиною та сучасним медіаконтентом);
- громадянської (розвиток навичок медіаспоживання у демократичному суспільстві);
- інформаційно-цифрової (робота з різними форматами даних, уміння ідентифікувати фейки, маніпуляції, пропаганду) [7].

Особливу увагу варто звернути на державні ініціативи останніх років: аналітичні матеріали та курси на платформі проєкту «Фільтр» (МКІП, 2023–2024), онлайн-курси «Very Verified» (EdEra, IREX, 2022), програма «Вивчай та розрізняй» (АУП, IREX). Вони надають учителям конкретні

інструменти для інтеграції медіаосвітніх завдань у літературний курс і мають рекомендаційний статус у методичних документах МОН [7], [20], [13].

Міжнародний досвід підтверджує актуальність цього напрямку. UNESCO (2022) у «Global Standards for Media and Information Literacy Curricula» підкреслює, що медіаосвіта має інтегруватися у гуманітарні дисципліни як обов'язковий компонент, що формує громадянську свідомість і критичне мислення [51]. OECD (2023) у своїх звітах акцентує на розвитку цифрових компетентностей учнів як умові їхньої адаптації до інформаційного суспільства та ринку праці [44]. Європейська комісія у Digital Education Action Plan 2021 – 2027 також визначає медіаосвіту одним із стратегічних пріоритетів для шкільної освіти [26].

Отже, теоретико-методичні засади інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури в сучасних умовах поєднують:

- 1) орієнтацію на державні стандарти та національні освітні стратегії;
- 2) компетентнісний підхід Нової української школи;
- 3) адаптацію до міжнародних рамкових документів (UNESCO, OECD, EU);
- 4) практичну підтримку вчителів через проєкти та навчальні курси.

Усе це забезпечує не лише актуалізацію літературної освіти, а й підготовку учнів до життя в інформаційно насиченому середовищі, де здатність критично мислити є необхідною умовою їхньої успішної соціалізації.

Отже, теоретико-методичні засади інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури базуються на поєднанні національних освітніх стандартів із міжнародними рекомендаціями щодо розвитку медіаграмотності та цифрових компетентностей. Інтеграція літературного матеріалу із завданнями медіаосвіти забезпечує формування у здобувачів освіти критичного мислення, уміння аналізувати як художні, так і медіатексти, а також здатності протистояти інформаційним маніпуляціям. Європейські документи (Digital Education Action Plan, стандарти UNESCO) та українські методичні розробки (АУП, МОН, МКІП) підтверджують необхідність компетентнісного й діяльнісного підходів,

що втілюються через інтерактивні методи, проєктну діяльність та мультимедійні практики. Таким чином, інтегрований курс виступає не лише засобом глибшого розуміння літературних явищ, а й інструментом формування ключових навичок XXI століття – інформаційної культури, комунікативних і громадянських компетентностей.

2.2. Потенціал літературних творів для формування медіаграмотності

Літературні твори в освітньому процесі традиційно розглядаються як важливий засіб формування світогляду, моральних цінностей та культурної ідентичності. Проте в умовах інформаційного суспільства їхня функція набуває нових вимірів: художній текст стає не лише джерелом естетичного досвіду, а й інструментом розвитку медіаграмотності. Це зумовлено тим, що література вчить критично аналізувати інформацію, співвідносити різні інтерпретації та усвідомлювати механізми впливу слова на свідомість [3].

Насамперед літературні твори відкривають можливості для формування в учнів навичок критичного мислення та аналізу інформації. Класичні й сучасні тексти містять багатошарові смисли, що дозволяє тренувати вміння ставити запитання: «Хто є автором повідомлення?», «Якою є його мета?», «Які прийоми впливу використано?». У такий спосіб школярі вчаться застосовувати ті самі принципи й під час взаємодії з медіатекстами, рекламою чи контентом соціальних мереж [29].

Важливим є й потенціал літератури у формуванні здатності відрізнити факт від інтерпретації. Як показують результати проєкту «Фільтр» (МКІП, 2024), «школярі, які поєднували аналіз художніх творів із завданнями з медіаосвіти, на 25 % краще справлялися з ідентифікацією маніпулятивних новин» [20]. Це доводить, що системна робота з літературними текстами може стати ефективним інструментом підвищення медіаобізнаності учнів.

Крім того, літературні твори створюють умови для розвитку навичок порівняльного й міжмедійного аналізу. Наприклад, у сучасній методиці

пропонується зіставляти художній твір із його екранізацією, публіцистичними матеріалами чи навіть інтернет-мемами. Такий підхід допомагає школярам зрозуміти, як зміст змінюється залежно від форми подання, і сприяє формуванню усвідомлення особливостей різних медіаканалів [9].

Окремо варто наголосити на громадянському вимірі використання літератури у процесі формування медіаграмотності. Аналіз сюжетів, де піднімаються теми свободи слова, маніпуляцій владою, соціальної нерівності чи дискримінації, дозволяє учням бачити паралелі з сучасними інформаційними викликами. Це сприяє не лише засвоєнню літературного змісту, а й розвитку відповідальної громадянської позиції [16].

Не менш важливим є й формування емоційного інтелекту та емпатії. Літературні тексти розкривають внутрішні переживання героїв, що дозволяє учням тренувати здатність розуміти різні точки зору, а отже – критичніше ставитися до маніпулятивних повідомлень у медіапросторі. Як зазначає Будник, «саме через поєднання емоційного та когнітивного компонентів відбувається комплексне формування інфомедійної грамотності школярів» [4, с.42-44].

Отже, літературні твори мають багатоплановий потенціал у розвитку медіаграмотності:

- вони формують навички критичного мислення та аналізу;
- допомагають розрізняти факти та інтерпретації;
- навчають бачити різницю між художньою умовністю й інформаційною маніпуляцією;
- сприяють розвитку громадянської свідомості та етичних орієнтацій;
- поєднують когнітивний і емоційний розвиток учнів.

Усе це свідчить, що літературні твори у сучасній школі є не лише інструментом формування читацької компетентності, а й ефективним засобом підготовки молоді до життя у складному інформаційному середовищі.

Важливим аспектом використання літературних творів у розвитку медіаграмотності є їх здатність формувати ціннісно-смыслову основу критичного мислення учнів. У «Global Standards for Media and Information

Literacy Curricula» наголошується, «що медіаосвітні завдання повинні інтегруватися в гуманітарні дисципліни, зокрема літературу, оскільки саме вона найбільш ефективно сприяє розвитку вмінь інтерпретації, оцінювання та переосмислення повідомлень» [41].

З огляду на новий Державний стандарт базової середньої освіти, література визначається як предмет, що може забезпечувати формування не лише читацької, а й інфомедійної компетентності. У методичному посібнику під редакцією Мокрогуза та Волошенюк підкреслюється, що «робота з художнім текстом може навчати школярів ідентифікувати приховані смисли, розуміти жанрові особливості та виявляти маніпулятивні прийоми» [18, с.112].

Згідно з аналітичними даними МКІП (2024), одним із перспективних підходів є інтеграція медіааналізу у вивчення літературних творів соціального та політичного спрямування, що дозволяє учням не лише осмислювати ідейний зміст, а й оцінювати вплив тексту на громадську думку [9]. Це створює підґрунтя для виховання інформаційно стійких та громадянсько активних молодих людей.

Крім того, сучасні огляди – А. Ласкова-Ярмоленко, Т. Слинькова, наголошують, «що літературні твори можна ефективно використовувати для навчання медіаінтерпретації, порівнюючи художні образи з їх адаптаціями в журналістиці, кіно чи цифровій культурі». Така діяльність стимулює розвиток міжмедійного мислення та здатність бачити різницю між реальністю та її художньо-медійною репрезентацією [12].

Окремо слід зазначити, що практика роботи з літературними творами в українських школах доводить ефективність цього підходу. Наприклад, зафіксовано, що учні, які виконували завдання з аналізу літературних текстів у поєднанні з медіаосвітніми вправами («Вивчай та розрізняй»), показали вищі результати у виявленні фейкових новин та критичному осмисленні інформації [1].

Таблиця 2.2 – Потенціал літературних творів у формуванні медіаграмотності школярів

Напрямок	Приклад використання	Освітній ефект	Джерело
Критичний аналіз	Інтерпретація класичного твору з виявленням авторської позиції	Розвиток уміння відрізняти факт від оцінки	[18]
Міжмедійні зв'язки	Порівняння роману та його екранізації	Формування навичок аналізу різних каналів інформації	[12]

Продовження таблиці 2.2

Громадянська освіта	Аналіз соціально-політичних тем у літературі	Виховання активної громадянської позиції	[13]
Медіакритика	Порівняння художніх текстів і новинних матеріалів	Здатність виявляти маніпулятивні техніки	[51]
Практичні медіаосвітні справи	Виконання завдань з програми «Вивчай та розрізняй»	Підвищення навичок розпізнавання фейків	[1]

Таблиця 2.2 систематизує основні напрями роботи з літературними творами у контексті медіаграмотності. Вона показує, що література є не лише джерелом культурних знань, а й багатофункціональним інструментом: від критичного аналізу й міжмедійних зіставлень до громадянської освіти та формування навичок медіакритики. Поєднання традиційних і сучасних підходів робить уроки літератури дієвим засобом підготовки школярів до викликів інформаційної доби.

Суттєвим чинником у розумінні потенціалу літератури для розвитку медіаграмотності є і міжнародний контекст. У «Digital Education Action Plan 2021 – 2027» Європейська комісія визначає, що гуманітарні дисципліни, зокрема література, мають стати середовищем для формування в учнів цифрових та інформаційних компетентностей, оскільки саме вони вчать критично інтерпретувати тексти й символи [25]. Це співзвучно з сучасними українськими підходами, де літературна освіта розглядається не лише як естетична, а й як інформаційно-аналітична діяльність.

В Україні впродовж останніх років відзначається тенденція до інтеграції літературних творів із медіаосвітніми практиками. Аналітичний звіт МКІП (2024) підкреслює, що саме уроки літератури є одним із найзручніших майданчиків для формування здатності учнів аналізувати медіатексти та розрізняти маніпулятивні повідомлення [10]. Ця ідея підтверджується і «Media Literacy Index» Detector Media (2025), який демонструє стабільне зростання

рівня критичного сприйняття інформації серед української молоді, що частково пояснюється впровадженням медіаосвітніх елементів у шкільні програми [22].

Додатково, у «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти» зазначається, що «літературні твори допомагають учням розвивати уміння працювати з різними джерелами інформації, зокрема співвідносити авторський художній текст із історичними матеріалами, документами чи публіцистикою» [12, с.1-3]. Такий підхід дозволяє школярам не тільки краще розуміти літературу, а й отримувати практичні навички роботи з медіаконтентом.

Таким чином, актуальні міжнародні та національні дослідження свідчать, що література має унікальний потенціал: вона поєднує аналітичну, виховну та культуротворчу функції і водночас стає інструментом формування стійкості до дезінформації, що є особливо важливим в умовах сучасних інформаційних викликів.

Літературні твори традиційно відіграють важливу роль у формуванні критичного мислення та громадянської свідомості школярів. У сучасних освітніх підходах вони дедалі частіше розглядаються як інструмент розвитку медіаграмотності, оскільки аналіз художніх текстів вимагає від учнів уміння відокремлювати факти від інтерпретацій, розпізнавати маніпуляції та осмислювати різні точки зору [12], [15].

Приклади конкретних літературних творів, які вже використовуються в українській шкільній практиці, демонструють цю інтеграцію. Так, повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» дозволяє учням аналізувати соціальні стереотипи, виявляти вплив культурних наративів та формувати критичне ставлення до моделей поведінки, які нав'язуються суспільством. Роман Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом» відкриває можливості для обговорення цензури, механізмів інформаційних маніпуляцій і ролі медіа у формуванні суспільної свідомості [6], [9]. Творчість О. Кобилянської та Л. Українки, у свою чергу, є цінним ресурсом для вивчення суспільних норм, гендерних ролей і комунікативних практик у різних соціальних контекстах, що дає змогу учням

осмислювати сучасні виклики інформаційного середовища крізь призму класичної літератури [3], [4].

Важливим аспектом є й формування емоційного інтелекту, адже медіаграмотність передбачає не лише аналіз інформації, а й здатність співпереживати, усвідомлювати чужу позицію та критично ставитися до емоційного впливу повідомлень. Літературні тексти дають учням змогу проживати досвід героїв, оцінювати мотиви їхніх дій і водночас тренувати навички емпатії, що тісно пов'язане з розвитком медіаосвітніх компетентностей [29], [31].

Дослідження IREX (2023) та Detector Media (2024) підтверджують, що «саме уроки літератури можуть істотно підвищувати здатність учнів відрізнити факти від дезінформації». Зокрема, опитування показали, що після інтеграції елементів медіаосвіти у викладання літератури рівень учнів, здатних розпізнати фейки, зріс на понад 20 % [37], [38]. Це свідчить про високу ефективність поєднання гуманітарної освіти з розвитком інформаційної стійкості.

Отже, потенціал літературних творів у формуванні медіаграмотності полягає у здатності навчати критично мислити, розуміти маніпулятивні стратегії, формувати емоційну зрілість та громадянську активність. Використання художньої літератури як платформи для медіаосвітніх практик відповідає як національним освітнім стандартам, так і міжнародним рекомендаціям UNESCO та Європейської комісії [20], [26], [52].

Літературні твори традиційно виступають універсальним інструментом формування критичного мислення, емпатії та етичних орієнтирів. У сучасних умовах їхній потенціал значно розширюється завдяки включенню завдань із медіааналізу, що дозволяє поєднувати інтерпретацію художнього тексту з критичним осмисленням медійного контенту [12], [14].

Сучасні освітні програми інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури пропонують твори, які особливо сприятливі для аналізу крізь призму медіаграмотності. Серед українських авторів доцільними є твори Тараса Шевченка, де можна простежити маніпулятивний потенціал політичної

пропаганди й актуалізувати дискусію про свободу слова; Івана Франка – як приклад поєднання журналістського і літературного стилю; Ліни Костенко – у контексті медіарефлексії над інформаційною добою та культурною пам'яттю. Із зарубіжної літератури вагомими є тексти Джорджа Орвелла («1984») і Рея Бредбері («451° за Фаренгейтом»), які порушують проблеми цензури, фейків та інформаційного контролю; романи Вільяма Голдінга («Володар мух») – як матеріал для дискусії про вплив медіа на формування колективної свідомості [5], [6].

Практичні кейси реалізації цього підходу вже були апробовані в Україні у межах програм «Вивчай та розрізняй» (АУП, IREX) та «Very Verified» (EdEra, 2022). Учням пропонували створювати буктрейлери на основі вивчених творів, аналізувати сучасні меми, кіноадаптації й комікси, що репрезентують літературні сюжети, або порівнювати журналістські матеріали з художніми першоджерелами [13], [32]. Подібні завдання сприяли розвитку не лише літературної інтерпретації, а й умінь розпізнавати маніпулятивні прийоми в інформаційних повідомленнях.

Дані досліджень IREX («Learn to Discern in Education», 2023) свідчать, що «систематичне використання медіааналізу під час роботи з художнім текстом підвищує на 25 – 30 % здатність учнів ідентифікувати ознаки пропаганди та дезінформації у повсякденному інформаційному середовищі» [14], [38]. Це підтверджує ефективність поєднання традиційної літературної освіти з елементами медіаосвіти як засобу формування критично мислячої особистості.

Міжнародні документи, зокрема рекомендації UNESCO та OECD, також наголошують на тому, що література має слугувати базою для медіаграмотнісних практик, оскільки художній текст завжди співіснує з ширшим медіаполем – від історичних інтерпретацій до сучасних цифрових репрезентацій [52]. У цьому контексті інтегрований курс української та зарубіжної літератури в Україні не лише відповідає світовим тенденціям, а й пропонує власні унікальні рішення завдяки багатій національній культурній традиції.

Таким чином, літературні твори, використані у шкільних програмах, мають величезний потенціал як засіб формування медіаграмотності. Вони дозволяють поєднати аналіз художнього слова з розумінням сучасних інформаційних викликів, формуючи в учнів комплексні компетентності, необхідні для життя у світі медіа.

Отже, літературні твори у шкільному курсі мають значний потенціал для формування медіаграмотності учнів. Вони сприяють розвитку критичного мислення, уміння відрізняти факти від інтерпретацій, аналізувати маніпулятивні прийоми та зіставляти інформацію з різних джерел. Завдяки поєднанню художнього аналізу з медіаосвітніми завданнями школярі вчаться бачити паралелі між літературним наративом і сучасним медіапростором, що підвищує їхню здатність протидіяти дезінформації. Таким чином, література в освітньому процесі постає не лише як засіб естетичного виховання, а й як дієвий інструмент підготовки учнів до життя в умовах інформаційного суспільства.

2.3. Виклики та проблеми впровадження медіаграмотності у шкільну літературну освіту

Інтеграція медіаграмотності у шкільний курс української та зарубіжної літератури є актуальним завданням сучасної освіти, проте її реалізація супроводжується низкою викликів. Літературна освіта традиційно зосереджується на розвитку читацької компетентності, аналізі художніх текстів та формуванні гуманітарного світогляду. Додавання медіаосвітнього компонента потребує зміни парадигми викладання, що неминуче стикається з труднощами організаційного, методичного та інституційного характеру [26].

Однією з ключових проблем є недостатня підготовка педагогів. Значна частина вчителів не має досвіду системної роботи з медіаінструментами та цифровими платформами, а також відчуває дефіцит навчально-методичних матеріалів, що інтегрували б медіаграмотність у вивчення літератури [28]. Це

призводить до того, що медіаосвіта часто подається фрагментарно – у вигляді окремих завдань, які не формують цілісної системи компетентностей.

Не менш важливим викликом є перевантаженість навчальних програм. Шкільні уроки літератури вже насичені обсягом матеріалу, спрямованим на аналіз текстів та підготовку учнів до підсумкової атестації. У таких умовах додаткові медіаосвітні завдання можуть сприйматися як «надмірне навантаження», що виконуються формально й не мають очікуваного ефекту [40].

Значною проблемою залишається нерівний доступ учнів до сучасних цифрових ресурсів. У школах, особливо сільських, спостерігається обмежена кількість комп'ютерів, мультимедійного обладнання та нестабільне підключення до інтернету [40]. Це створює ситуацію, коли реалізація медіаграмотності можлива лише у частині закладів, що мають достатню матеріально-технічну базу, тоді як інші відстають, посилюючи освітню нерівність.

Важливим викликом є також культурно-психологічний бар'єр. Багато учнів сприймають медіаконтент у форматі кліпової культури, коротких візуальних повідомлень і соціальних мереж, що суттєво відрізняється від класичного читання літературних текстів. Учителям доводиться адаптовувати методи роботи так, щоб зберегти цінність літературного тексту й водночас навчати школярів критично аналізувати сучасний медіапотік [9].

Необхідно враховувати і нормативно-правові труднощі. Хоча державні стандарти декларують медіаграмотність як наскрізну компетентність, на практиці часто бракує методичних інструкцій, фінансування та системної підтримки з боку держави [33]. Це призводить до розриву між стратегічними документами й реальною практикою навчання.

Таблиця 2.3 – Основні виклики впровадження медіаграмотності у шкільний курс літератури та їхні наслідки

Виклик	Прояви у шкільній практиці	Наслідки для літературної освіти
--------	----------------------------	----------------------------------

Нестача підготовки вчителів	Обмежені знання про цифрові інструменти; відсутність методичних кейсів	Фрагментарне впровадження медіаосвіти, зниження ефективності
Перевантаження програм	Відсутність часу для медіазавдань у межах уроків	Формальне виконання завдань без інтеграції в літературний аналіз
Нерівність у доступі до технологій	Недостатня кількість техніки та нестабільний інтернет у школах	Поглиблення освітньої нерівності між міськими й сільськими школами
Цифрова культура учнів	Орієнтація на кліпове мислення, домінування візуальних форматів	Зниження інтересу до класичних текстів, труднощі у збереженні читацької мотивації
Інституційно-нормативні бар'єри	Відсутність належного фінансування та інструкцій	Розрив між освітніми цілями та реальною практикою впровадження

Як можна побачити з таблиці 2.3, проблеми охоплюють як педагогічний, так і організаційний рівні. Подолати їх можливо лише за умови комплексної державної підтримки, створення якісних методичних матеріалів, підвищення кваліфікації вчителів і вдосконалення навчальних програм. Важливо, щоб інтеграція медіаграмотності не сприймалася як додаткове навантаження, а була природним елементом сучасної літературної освіти.

Ще одним важливим бар'єром є супротив традиційної педагогічної культури. Частина вчителів-словесників надає перевагу класичним формам викладання, вважаючи роботу з медіаконтентом «другорядною» щодо глибинного літературного аналізу. Це гальмує поширення інноваційних практик і створює протиріччя між новими вимогами стандартів та усталеними педагогічними звичками [12].

Дослідження також свідчать про недостатню мотивацію учнів: інтеграція медіаграмотності у курс літератури іноді сприймається школярами як «чужорідна» складова, що не завжди пов'язана з художнім твором. Для подолання цього виклику важливо добирати завдання, що поєднують літературний аналіз із реальними прикладами медіатекстів, близьких до учнівського досвіду [6].

Додатково слід звернути увагу на зовнішні інформаційні виклики. В умовах війни та гібридних загроз українські школярі часто стикаються з фейками, дезінформацією та маніпуляціями. Однак у школах бракує

інтегрованих програм, що системно готували б учнів до протидії таким явищам засобами аналізу художніх і медійних текстів [8].

Таким чином, проблеми інтеграції медіаграмотності у літературну освіту стосуються одночасно кадрового, методичного, культурного та суспільного рівнів. Це підтверджує необхідність комплексної політики – від підготовки вчителів до розроблення нових навчальних матеріалів і системної державної підтримки.

Таблиця 2.4 – Системні та індивідуальні бар'єри впровадження медіаграмотності у літературну освіту

Рівень	Основні бар'єри	Приклади проявів у практиці	Джерела
Системний	Відсутність єдиної методичної концепції, нестача фінансування, нерівний доступ до ресурсів	Не всі школи мають комп'ютерні класи; медіаграмотність інтегрована фрагментарно	[8]; [29]
Кадровий	Недостатня кваліфікація вчителів, опір новим підходам	Використання застарілих методів без поєднання з медіааналізом	[12]; [4]
Методичний	Брак підручників та практичних завдань з інтеграцією МІЛ у літературний аналіз	Завдання з медіаграмотності виконуються як «додаток», а не як частина курсу	[27]; [1]
Учнівський	Низька мотивація, кліпове мислення, орієнтація на візуальний контент	Учні вважають роботу з текстами складнішою за аналіз відео чи соцмереж	[12]; [38]
Суспільний	Інформаційні атаки, поширення фейків, брак безпечного інформаційного середовища	Учні не завжди можуть відрізнити пропаганду від достовірної інформації	[22]; [7]

Таблиця 2.4 узагальнює основні бар'єри, що гальмують ефективно впровадження медіаграмотності у літературну освіту. Як видно, труднощі мають багаторівневий характер – від інституційних (системних) до індивідуальних (мотивація учнів). Їх подолання можливе лише за умови комплексної взаємодії держави, освітніх установ і громадських організацій, що розробляють медіаосвітні проєкти.

Ще одним суттєвим викликом є невідповідність між сучасними потребами учнів та можливостями чинних освітніх програм. Державні стандарти декларують важливість розвитку критичного мислення та медіаграмотності,

однак у навчальних програмах із літератури відсутні чітко прописані механізми інтеграції цих компетентностей у процес вивчення творів [12]. Це призводить до того, що вчителі змушені адаптувати матеріал на власний розсуд, часто без методичної підтримки.

Крім того, проблемою є відсутність системної оцінки результатів навчання. Більшість шкіл не мають чітких критеріїв, за якими можна було б виміряти рівень сформованості медіаграмотності у школярів. Навіть успішні ініціативи, реалізовані у пілотних закладах, часто залишаються локальними і не поширюються на всеукраїнський рівень [37].

Не менш важливим викликом виступає цифрова нерівність. Учні в сільських громадах нерідко мають обмежений доступ до швидкісного інтернету, цифрових пристроїв і сучасних освітніх платформ. У результаті вони виявляються менш підготовленими до протидії дезінформації та медійних маніпуляцій, ніж їхні ровесники у великих містах [27].

У міжнародному контексті особливо актуальним є питання адаптації європейських практик до українських реалій. Європейська комісія у Digital Education Action Plan наголошує на «необхідності формування цифрових і медіакомпетентностей як наскрізних умінь у школі» [37, с.20], однак пряме перенесення цих підходів без урахування українських умов (війна, специфіка програм, ресурсні обмеження) є проблематичним. Тому потребує розробки власних моделей інтеграції медіаосвіти, з урахуванням національних викликів [8].

Попри активний розвиток медіаосвіти в Україні, впровадження її елементів у шкільну літературну освіту стикається з низкою системних бар'єрів. Передусім йдеться про відсутність єдиних державних стандартів оцінювання рівня медіаграмотності учнів. У більшості шкіл результати інтеграції медіаосвітніх підходів визначаються на основі окремих експериментальних програм, тоді як національні критерії поки не вироблені [8], [12]. Це ускладнює можливість систематичного вимірювання ефективності впроваджуваних практик.

Ще одним викликом є значна нерівність між міськими та сільськими школами. Дані UNICEF та OECD засвідчують, що «ця різниця полягає не лише у технічному забезпеченні та доступі до інтернету, а й у сформованості базових умінь протидіяти дезінформації». Учні з великих міст демонструють кращу динаміку в засвоєнні медіаграмотності, тоді як у сільських школах через обмежені ресурси та менший доступ до інноваційних проєктів цей процес відбувається повільніше [33], [51].

Приклади з українських шкіл підтверджують залежність від зовнішньої підтримки. Там, де впроваджуються проєкти міжнародних організацій – IREX («Вивчай та розрізняй») чи Академії української преси – спостерігається комплексна інтеграція медіаграмотності в навчальні програми. Натомість у закладах, де такої підтримки немає, практика залишається фрагментарною, обмеженою окремими факультативними завданнями або разовими заходами [4], [31].

Серед методичних бар'єрів вирізняється недостатня підготовленість педагогів. Попри наявність сучасних методичних матеріалів і державних рекомендацій, більшість учителів літератури не проходили спеціалізованих тренінгів із медіаграмотності, що ускладнює їхню готовність інтегрувати ці компетентності в уроки [3], [7].

Важливо також зазначити відсутність комплексного інституційного підходу. У країнах ЄС, наприклад у Польщі та Литві, діють системи сертифікації шкіл, які інтегрують медіаосвіту, що забезпечує прозорий механізм моніторингу й підтримки. В Україні ж така система перебуває на етапі обговорення і поки не має нормативного підґрунтя [15], [18], [42]. Водночас міжнародні рекомендації такі як UNESCO та European Commission наголошують, що «саме системність і наявність державних механізмів оцінювання є ключовою умовою ефективного розвитку медіаграмотності» [26,с.21], [52,с.72].

Отже, основними викликами інтеграції медіаграмотності у шкільну літературну освіту є нерівність доступу до ресурсів, відсутність державних

стандартів оцінювання, недостатня підготовка педагогів і слабка інституційна підтримка. Подолання цих проблем потребує поєднання державних стратегій, міжнародного досвіду та залучення громадських організацій для забезпечення сталості освітніх реформ.

Попри значний потенціал інтеграції медіаграмотності в літературну освіту, практика її впровадження в Україні стикається з низкою проблем і викликів. Дослідження показують, що не всі педагоги володіють достатніми знаннями й навичками для інтеграції медіаосвітніх елементів у традиційні уроки літератури [3]. Часто вчителі не проходили спеціальних тренінгів, а їхня методична база обмежується лише загальними рекомендаціями. Це створює дисбаланс у якості реалізації медіаосвіти між різними школами та регіонами [4].

Хоча у 2022 – 2024 рр. вийшло кілька важливих посібників та курсів («Вивчай та розрізняй», «Very Verified»), кількість системних і якісних підручників та кейсів для інтегрованого викладання української та зарубіжної літератури із медіаграмотністю залишається недостатньою [12]. Це ускладнює повноцінне впровадження інноваційних методик у масовій школі. За даними UNICEF (2022), значна частина українських шкіл, особливо у сільських регіонах, не має достатнього технічного забезпечення для впровадження цифрових інструментів медіаосвіти [51]. Цей «цифровий розрив» загострився під час пандемії та війни, коли доступ до інтернету і цифрових пристроїв став критичним чинником освітньої нерівності [28].

Інтеграція медіаграмотності часто потребує додаткових завдань: аналізу медіатекстів, створення проєктів, роботи з цифровими платформами. Існує ризик перевантаження школярів, що може знижувати їхню мотивацію та сприйнятливність [2], [14]. Зауважується, що учні, залучені до активної взаємодії з медіа, стають потенційними учасниками інформаційного простору, що містить ризики дезінформації, кібербулінгу та маніпуляцій. Тому у звітах Alliance for Peacebuilding та МКІП наголошується на «необхідності враховувати безпековий вимір медіаосвіти, інтегруючи основи кібергігієни й інформаційної безпеки у

навчальний процес» [25]. Дослідження після пандемії COVID-19 підкреслюють, що медіаосвіта повинна враховувати не лише інтелектуальний, а й емоційний стан учнів. Роботи Hobbs (2021) акцентують на тому, що постійне занурення у негативні новини може викликати тривожність і знижувати психологічну стійкість дітей [36]. Тому завдання педагога – балансувати між навчанням критичного мислення й турботою про емоційний добробут школярів. На рівні освітньої політики існує потреба у створенні сталої програми підтримки медіаосвіти: підвищення кваліфікації вчителів, фінансування технічного забезпечення, формування єдиної концепції інтеграції медіаграмотності у шкільні предмети [7], [8]. Отже, впровадження медіаграмотності у шкільну літературну освіту залишається складним завданням, яке потребує системної підтримки з боку держави, громадських організацій і міжнародних партнерів. Подолання зазначених викликів є ключовою умовою для формування критично мислячих, медіаграмотних і психологічно стійких учнів у сучасному суспільстві.

Отже, аналіз основних викликів і проблем упровадження медіаграмотності в шкільну літературну освіту засвідчує, що при наявності значного методичного потенціалу й актуальності завдань освітня практика стикається поруч із бар'єрами. До ключових належать недостатня підготовка педагогів, обмеженість навчально-методичних матеріалів, нерівний доступ учнів до цифрових ресурсів, а також присутні єдині критерії оцінювання результатів навчання. Водночас стратегічні документи України та Європейського Союзу підкреслюють комплексний підхід, що створюється для адаптації кращих європейських практик із розробкою власних моделей, чутливих до українських реалій. Таким чином, вирішення визначених проблем потребує системної підтримки на державному рівні, підвищення кваліфікації вчителів та створення умов для рівного доступу школярів до медіаосвітніх ресурсів.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проаналізовано теоретичні та практичні засади інтеграції медіаграмотності у курс української та зарубіжної літератури, що дозволило окреслити ключові напрями й перспективи розвитку цього процесу в сучасній шкільній освіті. Встановлено, що поєднання літературної освіти з елементами медіаосвіти сприяє формуванню в учнів критичного мислення, уміння розрізняти факти й інтерпретації, а також підвищує їхню здатність орієнтуватися у складному інформаційному середовищі. Літературні твори, які містять яскраві соціальні, культурні та етичні проблеми, слугують дієвим інструментом для розвитку здатності учнів аналізувати інформаційні наративи, виявляти стереотипи та маніпуляції, а також формувати навички свідомого ставлення до інформації.

Аналіз освітніх практик свідчить, що сучасна школа дедалі активніше впроваджує завдання з аналізу медіатекстів у рамках гуманітарних дисциплін, зокрема літератури. Важливу роль у цьому процесі відіграють державні ініціативи, методичні матеріали МОН та МКІП, а також проекти міжнародних і громадських організацій. Особливої уваги заслуговують приклади інтеграції курсів медіаграмотності у навчальні програми шкіл, що беруть участь у пілотних експериментах, оскільки вони демонструють дієвість міжпредметного підходу й водночас виявляють низку проблем, пов'язаних із нерівномірністю впровадження новацій. Значним потенціалом у розвитку медіаосвіти в межах літературного навчання є поєднання аналізу художніх творів із сучасними цифровими практиками, що забезпечує формування не лише когнітивних, а й емоційних компетентностей. Адже читання літератури розвиває емпатію, здатність усвідомлювати чужу позицію й формувати соціально відповідальне ставлення до інформації, що відповідає міжнародним стандартам медіа- та інформаційної грамотності.

Разом із тим виявлено суттєві виклики, серед яких – нерівний доступ шкіл до ресурсів, відсутність єдиних критеріїв оцінювання результатів медіаосвіти,

недостатня підготовка вчителів та слабка інституційна підтримка. Вирішення цих проблем потребує узгоджених зусиль держави, освітніх установ та громадських організацій, а також орієнтації на міжнародний досвід країн ЄС, які вже впровадили ефективні моделі інтеграції медіаосвіти у навчальні курси.

Отже, інтегрований курс української та зарубіжної літератури має значний потенціал для формування медіаграмотності школярів, оскільки поєднує традиційні освітні цінності з актуальними викликами цифрової доби. Системне використання можливостей літератури у поєднанні з методами медіаосвіти створює передумови для виховання покоління свідомих, критично мислячих та відповідальних громадян, здатних ефективно діяти у сучасному інформаційному суспільстві.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Методика впровадження медіаграмотності в інтегрованому курсі

Ефективне впровадження медіаграмотності в інтегрований курс української та зарубіжної літератури потребує комплексного методичного підходу, що враховує як специфіку навчальної дисципліни, так і міждисциплінарний характер медіаосвіти. Методика інтеграції має спиратися на компетентнісний підхід, закладений у Державному стандарті базової середньої освіти, де медіаграмотність визнається ключовою складовою формування критичного мислення та комунікативних навичок учнів [12].

Згідно з міжнародними рекомендаціями, зокрема «Global Standards for Media and Information Literacy Curricula» ЮНЕСКО, важливо не обмежувати медіаосвіту окремим факультативом, а впроваджувати її елементи безпосередньо в навчальний процес через аналіз художніх і медійних текстів. Це дозволяє учням формувати навички порівняння літературних образів із медійними інтерпретаціями, оцінювати достовірність інформації, а також розвивати вміння відрізняти факти від суджень [52]. На практичному рівні методика реалізується через три основні напрями:

- інтегровані завдання з аналізу медіатекстів, що поєднують вивчення художніх творів та інформаційних матеріалів (наприклад, зіставлення новелістики з сучасними новинами чи соціальними медіа);
- проектні роботи, у межах яких учні створюють власні інформаційні продукти – презентації, блоги, подкасти, пов'язані з літературними творами чи образами;
- інтерактивні методи (дискусії, дебати, рольові ігри), спрямовані на розвиток навичок аргументування, критичного аналізу та медійної рефлексії [3].

Важливим компонентом методики є використання сучасних цифрових інструментів. Зокрема, на уроках літератури можуть застосовуватись онлайн-курси («Very Verified», «Фільтр»), що були створені у партнерстві МОН, IREX та Академії української преси. Вони дозволяють учням у форматі інтерактивних вправ навчатися виявляти фейки, пропаганду, маніпуляції та ненадійні джерела [2].

Крім того, методика передбачає поступове ускладнення навчальних завдань: від базового аналізу інформаційних повідомлень у середніх класах до комплексних досліджень медіаіндустрії в старшій школі. Такий підхід відповідає європейським освітнім практикам, які рекомендують поєднувати літературну освіту з формуванням цифрових та медійних компетентностей, що підтверджується й у звітах Європейської комісії [26].

Таким чином, методика впровадження медіаграмотності в інтегрований курс літератури є багаторівневою і системною. Вона ґрунтується на поєднанні класичних літературознавчих методів з інноваційними медіаосвітніми інструментами, що забезпечує не лише глибше засвоєння змісту творів, а й формування життєво необхідних навичок критичного мислення та відповідального медіаспоживання.

Важливою складовою методики впровадження медіаграмотності є системність та поетапність навчання. Як показують дослідження МОН та Академії української преси, ефективність інтеграції медіаосвіти у шкільний процес залежить від поєднання класичних літературознавчих завдань із практичними вправами з аналізу медіатекстів [12]. При цьому методика має враховувати вікові особливості учнів: у середній школі переважають завдання на розпізнавання маніпуляцій, тоді як у старшій – проєктна діяльність і створення власного медіаконтенту [52].

Актуальні дослідження також підкреслюють потребу в інституційній підтримці вчителів, адже інтеграція медіаграмотності вимагає додаткових знань і цифрових навичок. Зокрема, у звіті МКІП наголошується, що «для ефективного впровадження вчителі мають проходити спеціальні курси

підвищення кваліфікації, де медіаосвіта розглядається як наскрізна компетентність» [10].

Крім того, для узагальнення можна виділити три ключові компоненти методики, які є спільними у міжнародних і українських документах (ЮНЕСКО, Європейська комісія, МОН України) [26], [52]:

Таблиця 3.1 – Основні напрями методики впровадження медіаграмотності в інтегрованому курсі літератури

Напрямок	Характеристика	Приклади реалізації	Джерела
Аналіз медіатекстів у поєднанні з художніми творами	Формування умінь розрізняти факти та судження, аналізувати маніпуляції, порівнювати літературні образи з їх медійними інтерпретаціями.	Порівняння газетної публікації чи блогу з оригінальним літературним текстом.	[12]; [3]
Інтерактивні методи навчання	Дискусії, дебати, рольові ігри, проектна робота.	Учні створюють подкаст чи відео, де пояснюють зміст твору й аналізують медійні стереотипи.	[3]; [2]
Цифрові освітні ресурси	Використання онлайн-курсів і навчальних платформ для формування критичного мислення.	Онлайн-курси «Very Verified» та «Фільтр» для старшокласників.	[9]; [26]

У таблиці 3.1 подано три ключові напрями методики, які мають практичне застосування в інтегрованому курсі літератури. Вони відповідають рекомендаціям міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Європейська комісія) та національним освітнім стратегіям (МОН, МКІП). Такий підхід забезпечує комплексність: від аналізу текстів – до створення власного контенту, що дозволяє формувати як літературну, так і медійну компетентність.

Важливим аспектом методики є оцінювання результатів формування медіаграмотності, адже без чітких критеріїв вчителів не може визначити рівень сформованості критичного мислення та здатності учнів працювати з інформацією. У звітах Detector Media зазначається, що попри позитивні тенденції зростання індексу медіаграмотності українців, в освітній сфері досі відсутня уніфікована система оцінювання, що ускладнює об'єктивне вимірювання прогресу школярів [21].

Міжнародний досвід свідчить, що системність методики забезпечується через поєднання формального та неформального навчання. У країнах ЄС поширеною є практика створення «шкіл-партнерів медіаграмотності», які отримують сертифікацію після впровадження відповідних стандартів [26]. Для України перспективним є використання таких підходів, адже вони дозволяють узгодити шкільні програми з глобальними орієнтирами ЮНЕСКО, що «підкреслюють значення наскрізних компетентностей у всіх предметах» [52,с.52].

Крім того, актуальним напрямом є розвиток медіаосвітніх практик у сільських школах, де обмежений доступ до інтернету та цифрових ресурсів. Як зазначає МКІП, саме «такі школи потребують додаткової підтримки з боку держави та міжнародних організацій, адже без цього рівень цифрової нерівності може посилюватися» [9]. У свою чергу, дослідження Академії української преси доводять, що «за умови забезпечення методичними матеріалами та інтерактивними інструментами навіть школи з обмеженими ресурсами здатні успішно реалізовувати базові завдання з медіаосвіти» [12,с.2].

Таким чином, методика впровадження медіаграмотності у шкільний курс літератури потребує як структурної чіткості, так і адаптивності до умов конкретного освітнього середовища, що робить її життєздатною в сучасному українському контексті.

Додатковим елементом методики має стати чітке окреслення критеріїв оцінювання рівня сформованості медіаграмотності учнів. Згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО («Global Standards for Media and Information Literacy Curricula»), оцінювання результатів повинно включати перевірку умінь критично аналізувати медіатексти, розрізняти факти та судження, а також створювати власні інформаційні продукти [52,с.72]. Подібні підходи узгоджуються з європейською рамкою цифрових компетентностей (DigComp 2.2), яка дозволяє формалізувати вимірювання освітніх результатів у сфері медіаграмотності [26]. В українських умовах такі інструменти можуть стати

основою для розробки адаптованих шкільних критеріїв оцінювання, що забезпечує об'єктивність і системність моніторингу навчальних досягнень.

Важливим чинником реалізації методики є інституційна підтримка з боку держави та профільних організацій. Зокрема, Академія української преси у співпраці з МОН системно впроваджує методичні посібники, тренінги та матеріали для вчителів, що допомагають інтегрувати медіаграмотність у шкільний курс літератури [12]. Аналогічно, у Стратегії розвитку медіаграмотності, підготовленій МКІП (2024), підкреслюється необхідність підготовки педагогів до роботи з новими цифровими інструментами та застосування наскрізного підходу у викладанні [9]. Це свідчить про системну підтримку держави у створенні сприятливих умов для розвитку медіаосвіти.

Однак, на практиці інтеграція елементів медіаосвіти ускладнюється рядом викликів. Одним із ключових є обмежений навчальний час, через що вчителі змушені комбінувати завдання з медіаграмотності з традиційними літературознавчими практиками. Дослідження українських науковців доводять, що «успішність цього процесу залежить від здатності педагога інтегрувати аналіз медіатекстів у структуру уроку, не перевантажуючи програму додатковими темами» [7]. У цьому контексті міжнародний досвід, зокрема рекомендації Європейської комісії, акцентує на необхідності впровадження міждисциплінарних практик, які дозволяють органічно поєднувати літературну освіту та формування медіакомпетентностей [26].

Отже, методика впровадження медіаграмотності в інтегрований курс літератури повинна включати не лише практичні інструменти роботи з текстами, а й механізми оцінювання результатів, інституційну підтримку педагогів та адаптацію до навчального часу. Це забезпечить комплексний та стійкий освітній ефект, що відповідає як українським, так і міжнародним освітнім стандартам.

Методика впровадження медіаграмотності в інтегрований курс літератури передбачає поєднання класичних літературознавчих підходів із сучасними медіаосвітніми практиками. Вона ґрунтується на принципах компетентнісного

навчання та передбачає системне використання інтерактивних методів, аналізу медіатекстів і цифрових інструментів. Важливо, що ця методика не обмежується теоретичним викладом, а передбачає формування практичних навичок критичного мислення, перевірки фактів, уміння працювати з інформацією та створювати власні медіапродукти.

Особливе значення має інституційна підтримка з боку державних структур та освітніх організацій (МОН, МКІП, Академія української преси), які забезпечують учителів методичними матеріалами, програмами підвищення кваліфікації та готовими освітніми ресурсами. Це сприяє не лише системності, але й узгодженості методики з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями ЮНЕСКО та Європейської комісії.

Методика впровадження медіаграмотності в інтегрований курс української та зарубіжної літератури ґрунтується на поєднанні класичного літературного аналізу з сучасними підходами медіаосвіти, що відповідають міжнародним стандартам і національним стратегіям розвитку освіти. Вона передбачає створення навчального середовища, у якому учні не лише знайомляться з художніми творами, а й вчаться критично оцінювати інформацію, аналізувати медіатексти, розпізнавати маніпуляції та формувати власні судження на основі перевірених фактів.

Відповідно до глобальних стандартів UNESCO з медіа- та інформаційної грамотності, інтеграція цих компонентів у зміст гуманітарних дисциплін забезпечує розвиток критичного мислення, уміння працювати з різними видами інформаційних джерел і створювати власний контент [52]. Ці положення знаходять своє відображення і в українському освітньому просторі. Зокрема, у Державному стандарті базової середньої освіти підкреслюється, що медіаосвіта має стати наскрізним елементом навчального процесу, зокрема у курсі літератури, адже саме тут формується вміння учнів осмислювати художні образи у співвіднесенні з інформаційною реальністю [2], [12].

Методика інтеграції медіаграмотності передбачає використання міжпредметних зв'язків, коли література поєднується з історією, громадянською

освітою та мистецтвом. Так, на уроках можна аналізувати, як художні образи відображають суспільні процеси, порівнюючи їх із сучасними медіаінтерпретаціями або медіатекстами. Це відповідає підходам, запропонованим Академією української преси у серії методичних посібників та практичних матеріалів для вчителів [2], [1].

Важливим компонентом методики є врахування стратегії розвитку медіаграмотності в Україні, яку реалізує Міністерство культури та інформаційної політики спільно з національними та міжнародними партнерами (МКІП, проєкт «Фільтр»). У цьому документі підкреслюється потреба у розробці навчальних практик, орієнтованих на розвиток інформаційної культури та навичок безпечної поведінки в інформаційному середовищі [4], [20], [9].

Практичні дослідження, проведені IREX у межах програм Learn to Discern та VIBE Ukraine, засвідчили, що систематичне впровадження інтегрованих занять із медіаграмотності в школах сприяє зростанню рівня критичного мислення та медіаактивності учнів [1], [8], [29]. Подібні висновки підтверджуються й у звітах Detector Media та UNDP, які фіксують підвищення показників медіаграмотності серед українських школярів і студентів упродовж 2020 – 2025 років [32], [39]. Особливу увагу слід приділити компетентнісному підходу Нової української школи (НУШ). Впровадження медіаосвіти у курс літератури дає змогу формувати низку ключових компетентностей:

- громадянську – через аналіз інформаційних маніпуляцій у медіа та формування активної громадянської позиції;
- культурну – завдяки зіставленню класичних літературних творів і сучасних медіаінтерпретацій;
- інформаційну – через навчання учнів навичкам перевірки джерел та фактчекінгу [7].

Методика впровадження медіаграмотності в інтегрованому курсі української та зарубіжної літератури є комплексною. Вона спирається на міжнародні стандарти, українські освітні реформи, практичні результати досліджень і враховує потреби учнів у розвитку навичок XXI століття. Цей

підхід не лише розширює традиційні завдання літературної освіти, а й забезпечує учнів необхідними інструментами для безпечної та критичної взаємодії з інформаційним середовищем.

Отже, методика інтеграції медіаграмотності у курс літератури є комплексним та гнучким підходом, що враховує освітні стандарти, реальні можливості школи та потреби учнів. Її ефективність визначається поєднанням інструментів навчання й чіткими критеріями оцінювання, що дозволяє формувати в учнів не лише глибокі літературні знання, а й ключові компетентності інформаційної доби.

3.2. Інтерактивні технології та цифрові інструменти

Формування медіаграмотності на уроках літератури в умовах цифровізації освіти вимагає системного залучення інтерактивних технологій та цифрових інструментів, які дозволяють учням не лише пасивно сприймати навчальний матеріал, а й активно взаємодіяти з ним. Використання сучасних засобів ІКТ надає можливість учителю створювати більш гнучке, динамічне та практикоорієнтоване навчальне середовище, що відповідає завданням Нової української школи [12].

Одним із перспективних напрямів є застосування інтерактивних онлайн-платформ, які підтримують проведення вікторин, опитувань і творчих завдань у режимі реального часу. Платформи Kahoot!, Quizizz, Mentimeter дозволяють перевіряти рівень засвоєння матеріалу, розвивати навички критичного аналізу та медійного мислення у форматі гри. У школах Європейського Союзу ці інструменти вже стали важливою частиною навчального процесу, а в Україні їхнє використання активно зростає в межах освітніх програм та проєктів МОН і міжнародних організацій [26].

Важливу роль відіграє впровадження цифрового сторітелінгу (digital storytelling), який передбачає створення учнями мультимедійних історій на основі літературних творів. Така методика поєднує традиційний аналіз текстів із

роботою з відео, зображенням та аудіо. Вона сприяє розвитку креативності та критичного мислення, формує розуміння взаємозв'язку між літературними образами та сучасними медіаресурсами, а також відповідає міжнародним стандартам ЮНЕСКО у сфері медіа- та інформаційної грамотності (MIL) [52].

Не менш важливим інструментом є використання платформ для перевірки фактів (fact-checking tools), таких як Google Fact Check Explorer, український онлайн-курс «Very Verified» та національний проєкт «Фільтр». Практичне навчання розпізнаванню дезінформації за допомогою цих ресурсів довело свою ефективність: за даними IREX, учні, які проходили курси з медіаграмотності із застосуванням цифрових інструментів, на 30–35 % краще справлялися з ідентифікацією неправдивого контенту порівняно з тими, хто навчався традиційними методами [20].

Окрему увагу варто приділити роботі з соціальними мережами та мультимедійними платформами (YouTube, TikTok, Instagram), адже саме вони є головними каналами отримання інформації для підлітків. Використання завдань на аналіз відеоблогів, рекламних роликів чи інфографіки уможливорює поєднання літературної освіти з актуальними для учнів форматами сприйняття інформації. За результатами досліджень Detector Media, інтеграція таких практик у навчальний процес сприяє підвищенню рівня критичного мислення та цифрової культури школярів [21].

Для більшої наочності можна представити порівняльну характеристику інтерактивних інструментів, що найчастіше використовуються у шкільній практиці:

Таблиця 3.2 – Порівняльна характеристика інтерактивних цифрових інструментів для формування медіаграмотності на уроках літератури

Інструмент	Основні можливості	Переваги для уроків літератури	Приклади застосування
Kahoot!, Quizizz, Mentimeter	Тести, опитування, ігрові завдання	Активізація уваги, формування навичок швидкого аналізу	Перевірка знань після прочитання твору
Digital storytelling	Створення мультимедійних історій	Креативність, розвиток медіакомпетентності	Відеоесе за мотивами літературних образів

Fact-checking tools («Фільтр», «Very Verified»)	Перевірка достовірності інформації	Навички протидії фейкам і пропаганді	Аналіз медіаінтерпретацій літературних тем
Соціальні мережі (YouTube, TikTok)	Аналіз відео- та візуального контенту	Формування навичок критичного сприйняття в реальних середовищах	Обговорення медіаадаптацій класичних творів

Отже, інтерактивні технології та цифрові інструменти виступають необхідним елементом сучасної літературної освіти, оскільки забезпечують поєднання традиційних методів викладання з новими формами медійної діяльності. Їхнє використання сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку критичного мислення та формуванню навичок безпечної поведінки в інформаційному просторі, що відповідає стратегічним пріоритетам реформи української школи та глобальним освітнім орієнтирам.

Сучасні освітні дослідження свідчать, що ефективне використання цифрових інструментів на уроках літератури пов'язане не лише з інтеграцією ігор чи мультимедійних сервісів, а й зі створенням системної моделі медіаосвітнього середовища. У цьому контексті важливим є поєднання формального й неформального навчання, коли цифрові платформи (EdEra, Very Verified, національний проєкт «Фільтр») доповнюють традиційні шкільні програми [7], [24].

Дані МКІП (2024) демонструють, що залучення інтерактивних ресурсів сприяє підвищенню не лише когнітивних, а й соціальних компетентностей учнів, зокрема уміння дискутувати, перевіряти факти й аргументувати позицію в цифровому середовищі [19]. Така діяльність особливо актуальна з огляду на зростання ролі інформаційних загроз, що підтверджують звіти міжнародних організацій [11], [12].

Важливою тенденцією є й розвиток так званих «інфомедійних лабораторій», які створюються в окремих школах-партнерах у співпраці з міжнародними проєктами IREX. Такі лабораторії дозволяють апробувати нові цифрові підходи, включно з аналізом медіатекстів у соціальних мережах, створенням відеоконтенту й колективним редагуванням онлайн-видань [21].

Крім того, міжнародні стандарти ЮНЕСКО наголошують, що «інтерактивні технології слід розглядати як інструмент розвитку не лише цифрової грамотності, а й громадянської активності та етичної відповідальності учнів, що в сучасних умовах української освіти має особливе значення» [52,с.72].

Таблиця 3.3 – Вплив інтерактивних цифрових інструментів на формування ключових компонентів медіаграмотності учнів

Група інструментів	Конкретні приклади	Ключові компетентності, що формуються	Джерела
Освітні онлайн-курси	EdEra «Very Verified 2.0», національний проєкт «Фільтр»	Перевірка фактів, критичне мислення, навички цифрової гігієни	[24; 23; 19]
Інтерактивні ігрові платформи	Kahoot!, Quizizz, Mentimeter	Аналіз і синтез інформації, мотивація до навчання, швидкість реакції	[12; 20]
Цифровий сторітелінг та медіаторчість	Створення відеоесе, мультимедійних презентацій	Креативність, міждисциплінарність, уміння співвідносити текст і медіа	[3; 1]
Аналітичні та дослідницькі практики	Інфомедійні лабораторії, проєкти IREX у школах	Колективне мислення, уміння розпізнавати маніпуляції, робота з реальними кейсами	[24; 30]
Соціальні медіа як освітній ресурс	YouTube, TikTok, Instagram (аналіз контенту)	Розвиток навичок критичного сприйняття, протидія дезінформації	[5; 10]

Отже, інтеграція цифрових технологій у викладання літератури має багатовекторний вплив: вона формує критичне й аналітичне мислення, розвиває креативність, забезпечує практичне застосування медіаграмотності та готує школярів до безпечного й відповідального життя в цифровому суспільстві.

Останні освітні дослідження підтверджують, що впровадження цифрових інструментів на уроках літератури має бути спрямоване не лише на урізноманітнення методів викладання, але й на формування в учнів умінь працювати з інформацією у комплексному середовищі. Так, аналітичні звіти Detector Media засвідчують, що в Україні рівень базових навичок критичного мислення серед школярів за 2020 – 2024 рр. зріс майже на 30 %, що напряду пов'язано з розширенням освітніх програм, які передбачають роботу з інтерактивними сервісами [22].

Дослідження IREX демонструють, що використання інтерактивних інструментів у форматі «навчайся через практику» сприяє довготривалому засвоєнню навичок медіаграмотності. Учні, які брали участь у програмах «Learn to Discern», продемонстрували вищі результати у сфері перевірки фактів і протидії маніпуляціям у порівнянні з тими, хто опановував матеріал лише у традиційній формі [37].

Важливо зазначити, що європейські підходи до цифрової освіти – European Commission «орієнтують учителів на розвиток не лише технічних навичок, але й здатності школярів усвідомлювати ризики цифрового простору: від небезпеки поширення неправдивих новин до кіберзагроз» [33,с.26]. Цей акцент є надзвичайно актуальним в українських реаліях, де інформаційні атаки та фейки стають частиною щоденного медіаполя. Таким чином, інтеграція цифрових інструментів у процес вивчення літератури має комплексний характер: від створення мотиваційного середовища до забезпечення інформаційної безпеки та формування стійкої громадянської позиції учнів.

Отже, використання інтерактивних технологій та цифрових інструментів у процесі вивчення літератури має стратегічне значення для формування медіаграмотності школярів. Вони сприяють розвитку критичного мислення, навичок перевірки достовірності інформації, уміння працювати з різними типами медіатекстів та формують культуру безпечної взаємодії в інформаційному просторі. Актуальні дослідження підтверджують, що інтеграція цифрових практик у навчання дозволяє не лише підвищити пізнавальну мотивацію, але й забезпечує стійкий освітній результат, який відповідає європейським стандартам та викликам сучасного медіасередовища.

Сучасна система освіти дедалі більше спирається на використання інтерактивних технологій, які створюють нові можливості для формування медіаграмотності учнів. В умовах інформаційного суспільства саме цифрові інструменти стали основою інтеграції медіаосвіти у шкільний курс літератури. Вони дозволяють учням не лише отримувати інформацію, але й критично її аналізувати, оцінювати достовірність та порівнювати різні джерела [52].

Важливою тенденцією останніх років стало поширення практик гібридного навчання, коли офлайн- та онлайн-формати поєднуються у єдиний освітній процес. Пандемія COVID-19 та воєнні події в Україні актуалізували потребу у використанні дистанційних платформ, адже саме вони стали основним каналом інтеграції медіаосвіти в умовах кризи [7], [9]. Це дало поштовх для розвитку цифрових сервісів, інтерактивних симуляцій та платформ, які тепер застосовуються і в гуманітарних дисциплінах.

Особливої уваги заслуговує використання штучного інтелекту у навчанні. Сучасні інструменти, такі як ChatGPT чи Copilot, можуть бути використані на уроках літератури як допоміжні засоби: учні аналізують створені системою тексти, виявляють у них помилки, логічні суперечності чи стилістичні недоліки. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, вміння розрізняти якісну та маніпулятивну інформацію, а також формує навички медіааналізу [21].

Європейський досвід також свідчить про ефективність інтеграції інтерактивних інструментів у навчальні курси. У Польщі та країнах Балтії цифрові платформи активно застосовуються у викладанні гуманітарних предметів, зокрема літератури та історії, де аналіз медіатекстів використовується для формування критичного сприйняття інформації [34], [37]. Україна може запозичувати ці практики, адаптуючи їх до власних освітніх програм та реалій.

Не менш важливою складовою є забезпечення інституційної підтримки: МКІП, МОН та Академія української преси створюють умови для підвищення кваліфікації вчителів, надаючи їм методичні посібники та тренінги з інтерактивного використання цифрових інструментів [12], [4]. Це дозволяє розширювати практику застосування медіаосвітніх підходів у шкільній програмі та створювати умови для формування в учнів ключових навичок інформаційної доби. Таким чином, інтерактивні технології та цифрові інструменти стають не лише технічним доповненням уроку, а й потужним педагогічним ресурсом, що стимулює пізнавальну активність учнів, формує в

них здатність до критичного мислення та відповідального використання інформації.

Інтеграція медіаграмотності у шкільну літературну освіту неможлива без активного використання сучасних цифрових інструментів та інтерактивних технологій. Вони не лише сприяють формуванню критичного мислення, а й підвищують мотивацію учнів, забезпечуючи більш глибоке занурення у навчальний процес. Відповідно до глобальних стандартів UNESCO та рекомендацій Європейської комісії з цифрової освіти, інтерактивні платформи слід розглядати як обов'язковий інструмент навчання, здатний формувати у школярів цифрові та медіа-компетентності [25], [26], [52]. Особлива увага приділяється розвитку навичок безпечної роботи в онлайн-середовищі та вмінню учнів орієнтуватися в інформаційному потоці [51].

До актуальних EdTech-рішень, що вже використовуються на уроках літератури, належать інтерактивні платформи Kahoot, Quizizz, Padlet, Canva, які дають можливість створювати тести, вікторини, колективні ментальні карти та візуалізовані проєкти. В українській шкільній практиці 2022 – 2024 років набули популярності цифрові буктрейлери, розроблені учнями, а також робота з інтерактивними картами та таймлайнами, зокрема за допомогою інструменту TimelineJS [18], [25].

Важливим напрямом є впровадження елементів гейміфікації, що допомагають знизити рівень стресу й підвищити залученість учнів у навчальний процес. Зокрема, результати досліджень IREX (Learn to Discern in Education) доводять, що використання інтерактивних форм роботи сприяє формуванню більш усвідомленого ставлення до інформації та покращує навички фактчекінгу [32], [33], [41].

Психологічний комфорт і безпечність середовища визнані одним із ключових чинників. За даними UNICEF та OECD, застосування цифрових інструментів у поєднанні з медіаосвітніми завданнями має поєднуватися з навчанням дітей основам кібербезпеки: захисту персональних даних, умінню розпізнавати ризики онлайн-спілкування, уникати шкідливого контенту [44],

[51]. Подібні положення закріплені і в Стратегії розвитку медіаграмотності в Україні (МКІП, 2024), де наголошується на необхідності цифрової безпеки як невід'ємного складника медіаосвіти [4], [7], [19].

Не менш важливим є міжнародний досвід. Практики Польщі, Литви та інших європейських країн демонструють ефективність використання інтерактивних мультимедійних колекцій, освітніх відео та інструментів соціально відповідальної цифровізації, які сприяють формуванню в учнів критичного та аналітичного мислення [1], [10]. Цей досвід є цінним орієнтиром для українських педагогів, адже підтверджує універсальність інтерактивних технологій як інструментів розвитку медіаграмотності.

Отже, використання інтерактивних технологій і цифрових інструментів на уроках літератури створює новий рівень навчальної взаємодії. Вони не лише забезпечують підвищення якості засвоєння матеріалу, а й формують у школярів здатність відповідально користуватися інформацією, аналізувати її та застосовувати отримані знання у практичних життєвих ситуаціях.

Отже, інтерактивні технології та цифрові інструменти довели свою ефективність як ключовий засіб формування медіаграмотності на уроках літератури. Вони забезпечують багатовимірний освітній простір, де учні можуть поєднувати традиційний аналіз художнього тексту з критичним осмисленням медіаінформації. Використання штучного інтелекту, гібридного навчання та цифрових платформ не лише розширює дидактичні можливості, а й сприяє формуванню в учнів навичок критичного мислення, аналітичної перевірки фактів і усвідомленого споживання контенту. Досвід країн ЄС підтверджує, що поєднання літературної освіти з медіаосвітнім компонентом сприяє підвищенню загальної інформаційної стійкості суспільства. В українських умовах особливого значення набуває інституційна підтримка МОН, МКІП та Академії української преси, яка дозволяє системно впроваджувати інтерактивні технології у навчальний процес. Таким чином, застосування цифрових інструментів у викладанні літератури є не лише методичною

інновацією, але й стратегічним кроком до підготовки молодого покоління до життя у світі інформаційних викликів.

3.3. Розробка та апробація фрагментів уроків з елементами медіаосвіти

Одним із ключових напрямів практичної реалізації формування медіаграмотності є створення та апробація фрагментів уроків літератури з елементами медіаосвіти. Такий підхід забезпечує поєднання традиційної літературної освіти з новими освітніми практиками, що дозволяють розвивати критичне мислення, уміння працювати з різними типами інформаційних джерел та усвідомлено сприймати культурний контекст творів.

На практиці ефективність інтеграції медіаосвітніх елементів підтверджують дослідження, проведені в українських школах у 2022 – 2024 роках, де вчителі впроваджували вправи з аналізу медіатекстів паралельно з вивченням художніх творів [1]. Зокрема, учні працювали з новинами, соціальними мережами та рекламними повідомленнями, співвідносячи їх із літературними сюжетами та моральними проблемами, що дозволяло виявляти маніпулятивні прийоми та формувати навички інформаційної безпеки.

У рамках національних програм («Вивчай та розрізняй», «Фільтр») розроблено низку методичних матеріалів, які містять приклади готових сценаріїв уроків з елементами медіаграмотності. Їх апробація в освітніх закладах України показала підвищення рівня активності учнів, їх здатності дискутувати на медіаактуальні теми та аргументовано висловлювати власну думку [20].

Важливим аспектом є застосування інтерактивних методів – групової роботи, дебатів, рольових ігор, аналізу відео та візуальних матеріалів. Це сприяє створенню навчального середовища, де літературний текст стає основою для обговорення сучасних проблем дезінформації, кібербезпеки та цифрової культури [32]. Наприклад, під час вивчення творів зарубіжної літератури учням

пропонувалося зіставити образи літературних героїв із медіаобразами сучасних суспільних діячів, що сприяло розвитку критичної інтерпретації та міждисциплінарного підходу.

У дослідженнях IREX та Академії української преси наголошується, що «розробка подібних уроків вимагає не лише методичної гнучкості, але й врахування вікових особливостей учнів» [40,с.31]. Для молодших підлітків ефективними є вправи з аналізу візуального контенту (постери, комікси, короткі відео), тоді як старшокласники здатні до дискусій та рефлексії над етичними проблемами медіапростору.

Додатковим підтвердженням ефективності є результати пілотних проєктів, у яких учні після проходження курсу з медіаграмотності значно краще розпізнавали дезінформацію та критично оцінювали джерела інформації [39]. Це засвідчує, що апробація уроків із елементами медіаосвіти не лише відповідає сучасним освітнім стандартам, але й реально підвищує рівень інформаційної стійкості учнів.

Таблиця 3.4 – Приклади елементів медіаосвіти, інтегрованих у фрагменти уроків літератури

Тип завдання	Приклад використання на уроці літератури	Очікуваний результат
Аналіз новинних матеріалів	Порівняння повідомлень у ЗМІ з темами твору	Уміння виявляти маніпуляції та перевіряти факти
Робота з візуальним контентом	Аналіз ілюстрацій чи відео за мотивами твору	Розвиток навичок критичного сприйняття зображень
Дебати та дискусії	Обговорення проблеми твору крізь призму сучасних медіа	Формування навичок аргументації та співпраці
Створення власного медіапродукту	Розробка постера чи блогу від імені героя твору	Розвиток креативності та медіакомпетентності
Рольові ігри	Імітація роботи журналістів у контексті літературного твору	Усвідомлення механізмів роботи медіа та критичного мислення

Таким чином, розробка та апробація уроків літератури з елементами медіаосвіти є ефективним шляхом формування інформаційної культури учнів. Вона сприяє поєднанню гуманітарних і цифрових компетентностей, підготовці молодого покоління до відповідального й безпечного існування у сучасному медіапросторі.

Розробка та апробація уроків із медіаосвітнім компонентом повинна враховувати міжнародні стандарти та рекомендації, які визначають ключові компетентності учнів у сфері медіа- та інформаційної грамотності. Наприклад, ЮНЕСКО у своїх керівних документах виокремлює «такі результати навчання, як уміння аналізувати джерела інформації, виявляти дезінформацію, критично оцінювати контент та створювати власні медіапродукти» [52,с.72]. Це дозволяє інтегрувати медіаграмотність у різні предмети, зокрема літературу, і робить її більш прикладною для учнів.

У практиці українських шкіл апробація уроків з елементами медіаосвіти демонструє позитивний вплив на залученість учнів. Зокрема, дослідження показують, що «впровадження вправ на аналіз медіатекстів у 5 – 6 класах сприяє розвитку критичного мислення та комунікативних навичок» [12,с.3]. Учні, які брали участь у пілотних проєктах МОН та Академії української преси, відзначали, що «завдання з аналізу новин чи соціальних мереж робили уроки літератури більш актуальними та цікавими» [9,с.17].

Апробація уроків також підтвердила ефективність поєднання літературного аналізу з інтерактивними медіаінструментами. Наприклад, завдання створити постер, блог чи короткий відеоролик від імені літературного героя стимулювали креативність і водночас розвивали медіакомпетентності [1]. Це співвідноситься з європейськими підходами до інтеграції медіаграмотності у шкільні програми [26].

Крім того, результати опитувань, проведених у рамках програми Learn to Discern, свідчать, що «учні після участі у таких уроках значно краще розрізняють факти та судження, критично оцінюють онлайн-контент та виявляють ознаки фейкових повідомлень» [34,с.24]. Це підтверджує не лише доцільність, але й нагальну потребу у розробці методичних моделей уроків, що поєднують традиційний аналіз художнього тексту з актуальними медіавикликами.

Таблиця 3.5 – Приклади апробації завдань з медіаосвітнім компонентом у шкільних уроках літератури

Тип уроку	Фрагмент із медіаосвітнім елементом	Результати апробації
Урок аналізу твору (5 – 6 класи)	Завдання знайти у новинних ресурсах приклади тем, співзвучних із проблемами твору	Підвищення інтересу учнів, розвиток уміння співвідносити літературні сюжети з реальними подіями [12]
Урок дискусії (7 – 9 класи)	Дебати: «Чи можна довіряти інформації у соцмережах так само, як класичним літературним творам?»	Активізація критичного мислення, формування навичок аргументації [9]
Урок творчості (старша школа)	Створення медіапродукту (пост, відео, блог) від імені героя твору	Розвиток креативності, інформаційної гігієни та навичок цифрової безпеки [1; 32]

Отже, розробка й апробація фрагментів уроків літератури з елементами медіаосвіти не лише забезпечує інтеграцію сучасних освітніх практик у навчальний процес, а й сприяє формуванню критично мислячої, відповідальної особистості, здатної до безпечного та усвідомленого використання інформації у цифровому суспільстві.

Важливим аспектом апробації уроків із медіаосвітніми елементами є адаптація завдань до вікових особливостей учнів. Як зазначають дослідники, «інтеграція медіаосвіти у 5 – 6 класах повинна ґрунтуватися на ігрових формах та простих практичних вправах, зокрема аналізі картинок, коротких відео чи новинних заголовків» [12,с.3]. У старших класах доцільно ускладнювати завдання, акцентуючи на аналізі джерел, перевірці достовірності інформації та створенні власних проєктів, що вимагають міжпредметних знань [26].

Досвід українських шкіл, описаний у методичних матеріалах Академії української преси, показує, що «поєднання традиційних літературних аналізів із вправами з медіакритики дозволяє учням краще усвідомлювати не лише художню цінність текстів, а й актуальність інформаційної культури в сучасному суспільстві» [2,с.28]. Крім того, участь школярів у всеукраїнських ініціативах з медіаграмотності (наприклад, у рамках проєкту «Фільтр») демонструє, що такі «практики сприяють підвищенню їхньої мотивації до навчання та формуванню відповідальної громадянської позиції» [20].

Позитивні результати апробації підтверджуються і міжнародними моніторинговими звітами. Так, у рамках програми Learn to Discern було зафіксовано, що «учні, які брали участь у спеціально розроблених медіаосвітніх уроках, на 35 % частіше розпізнавали маніпулятивні повідомлення, ніж ті, хто не проходив таких занять» [31]. Це підкреслює важливість системного підходу до впровадження елементів медіаграмотності у навчальний процес.

Розробка та апробація фрагментів уроків літератури з елементами медіаосвіти є важливим етапом інтеграції медіаграмотності у навчальний процес. Вони дозволяють не лише перевірити практичну дієвість методичних підходів, а й виробити у школярів сталі компетентності, пов'язані з критичним аналізом інформації та усвідомленим споживанням медіаконтенту.

Згідно з рекомендаціями UNESCO, ефективна апробація має охоплювати як змістові, так і процесуальні аспекти навчання: від підбору медіатекстів до визначення очікуваних результатів та критеріїв оцінювання, що відображають здатність учнів до перевірки фактів і формування власних аргументованих висновків [52]. В українському контексті такі завдання активно інтегруються в освітні програми завдяки методичним розробкам Академії української преси, де пропонуються конкретні вправи з аналізу реклами, медіаповідомлень та новинних сюжетів, адаптованих для різних вікових груп [12].

Важливим аспектом сучасної апробації є інклюзивність. Для дітей з особливими освітніми потребами розробляються завдання з опорою на візуальні матеріали, комікси чи інтерактивні плакати, що значно підвищує доступність медіаосвітніх практик [2]. Застосування мультимедійних інструментів і візуальних стратегій дозволяє забезпечити рівні можливості участі в інтегрованих уроках літератури для всіх учнів, незалежно від їхніх когнітивних особливостей.

Дослідження IREX доводять, що «апробація уроків має довготривалий ефект, оскільки повторне проходження вправ і тестів у рамках програм «Learn to Discern» допомагає учням закріплювати навички критичного аналізу та розпізнавання маніпулятивного контенту» [37,с.20]. Таким чином, апробація не

обмежується разовим ефектом підвищення інтересу, а забезпечує формування стійкої інформаційної стійкості учнів упродовж тривалого часу.

Крім того, актуальним напрямом є міжнародна співпраця, коли фрагменти уроків адаптуються до спільних міжшкільних чи транскордонних проєктів. Учні з різних країн можуть створювати та обмінюватися власними медіапродуктами – відеоесе, інфографіками чи електронними презентаціями. Це відповідає практиці країн ЄС, де інтеграція медіаосвіти у гуманітарні дисципліни супроводжується залученням учнів до глобальних цифрових платформ для обміну досвідом [26]. Для України такий підхід є перспективним, адже він одночасно сприяє розвитку медіаграмотності та міжкультурної комунікації.

Отже, розробка та апробація фрагментів уроків з елементами медіаосвіти дозволяють забезпечити комплексне підвищення якості інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури, орієнтуючи його не лише на академічні знання, а й на розвиток критичного, аналітичного та громадянсько орієнтованого мислення учнів.

Розробка й апробація інтегрованих уроків із медіаосвіти у курсі української та зарубіжної літератури стали важливим напрямом розвитку сучасної школи в Україні. У 2022 – 2024 роках було реалізовано низку пілотних ініціатив, зокрема в межах програм IREX (Learn to Discern in Education), Академії української преси та Міністерства освіти і науки України, що засвідчили ефективність практичного впровадження медіаграмотності в навчальний процес [8], [2].

У межах апробації було запропоновано низку конкретних завдань, орієнтованих на розвиток критичного мислення. Наприклад, учні аналізували медіавтілення літературних творів: меми, кінематографічні адаптації, TikTok-інтерпретації класики, буктрейлери та цифрові комікси. Така робота дозволила зіставляти художні образи у літературному тексті та їхнє спрощене чи трансформоване відтворення в масовій культурі, що сприяло виявленню ознак маніпуляцій і спотворення змісту [2], [15].

Практичні результати апробації підтвердили дані досліджень UNDP та Detector Media, згідно з якими інтегровані уроки значно підвищують рівень умінь учнів розпізнавати фейки, пропаганду та дезінформацію [5], [10]. Також було встановлено, що школярі, які брали участь у таких уроках, демонструють вищий рівень усвідомленого використання соціальних мереж і здатність критично оцінювати джерела інформації.

Не менш важливим є аспект зворотного зв'язку від учителів та учнів. За результатами опитувань, педагоги відзначили необхідність більшої гнучкості завдань та адаптації методик до вікових особливостей. Учні, зі свого боку, висловили зацікавлення у завданнях, що поєднують традиційні літературні тексти з мультимедійним контентом (подкасти, інтерактивні відео, візуальні історії). Такі підходи дозволяють учням краще засвоювати матеріал і водночас розвивати навички критичного мислення та цифрової безпеки [18], [19].

Варто також враховувати міжнародний компонент. Зокрема, у Польщі та Литві в 2022 – 2024 рр. активно апробовувалися уроки з інтеграцією медіаосвіти, які довели, що використання цифрових ресурсів (освітніх платформ, медіаархівів, інтерактивних відео) сприяє розвитку навичок аналізу та інтерпретації медіатекстів у старшокласників [34]. Цей досвід є корисним для адаптації в українському освітньому середовищі.

Отже, результати розробки та апробації фрагментів уроків підтверджують: інтеграція елементів медіаосвіти у викладання літератури сприяє не лише глибшому розумінню художніх творів, але й формуванню комплексних компетентностей – критичного мислення, умінь міждисциплінарного аналізу та медіакультури. Водночас досвід апробації засвідчив, що для підвищення ефективності потрібна методична підтримка педагогів, розширення доступу до цифрових ресурсів та активне залучення учнів до створення власного медіаконтенту.

Апробація фрагментів уроків з елементами медіаосвіти засвідчила, що інтеграція таких практик у курс української та зарубіжної літератури сприяє підвищенню рівня критичного мислення, розвитку інформаційної стійкості та

формуванню навичок відповідального ставлення до медіаконтенту. Важливо, що ці підходи є адаптивними: вони враховують інклюзивні потреби учнів, дозволяють закріплювати навички через довготривалі методики повторного тестування та відкривають перспективу міжнародної співпраці через обмін медіапродуктами. Таким чином, апробація є не лише етапом перевірки ефективності методики, а й інструментом для створення сучасної освітньої моделі, яка відповідає європейським стандартам і сприяє підготовці молодого покоління до активної участі в інформаційному суспільстві.

Висновки до розділу 3

Практичні шляхи формування медіаграмотності на уроках української та зарубіжної літератури довели, що саме літературна освіта може стати органічним і дієвим середовищем для розвитку критичного мислення, аналітичних умінь та навичок безпечного орієнтування в інформаційному просторі. Літературний текст як джерело культурних, соціальних і моральних смислів надає широкі можливості для інтеграції медіаосвітніх підходів, адже учні навчаються не лише інтерпретувати художній твір, а й порівнювати його з медійними повідомленнями, виявляти спільні та відмінні риси у способах відображення реальності.

Особливої актуальності набуває використання інтерактивних методів та цифрових інструментів. Вони не тільки урізноманітнюють навчальний процес, а й створюють умови для вироблення нових освітніх практик, де учень стає активним суб'єктом взаємодії. Практика довела, що інноваційні форми роботи – дискусійні клуби, групові аналізи медіатекстів, створення шкільних медіапроектів, а також інтеграція інструментів штучного інтелекту як ресурсів для аналізу інформації – стимулюють формування критичної позиції та вміння співвідносити отримані знання з власним життєвим досвідом.

Важливо наголосити, що впровадження таких підходів супроводжується низкою викликів: нестача навчального часу, недостатня методична підготовка

вчителів, а також нерівний доступ до цифрових ресурсів у різних школах. Проте підтримка з боку державних інституцій, зокрема Міністерства освіти і науки України та Академії української преси, створення спеціальних програм, тренінгів і методичних матеріалів для педагогів значною мірою сприяє подоланню цих проблем та забезпечує інституційну сталість процесу.

Апробація фрагментів уроків із медіаосвітнім наповненням показала, що систематичне залучення учнів до критичного аналізу медіатекстів формує стійкі навички, які зберігають ефективність у довготривалій перспективі. Це стосується не лише уміння відрізняти достовірну інформацію від фейкової, але й здатності до рефлексії, аргументації власної позиції та відповідального створення власного медіаконтенту. Важливим є і міжнародний досвід: приклади країн ЄС демонструють, що системна інтеграція медіаосвіти у гуманітарні дисципліни дозволяє забезпечити вищий рівень цифрової компетентності школярів, що є орієнтиром і для української освіти.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що практичне впровадження медіаграмотності на уроках літератури створює потужні можливості для модернізації української школи. Це поєднання традиційних гуманітарних цінностей і сучасних освітніх технологій забезпечує виховання учнів, здатних не лише орієнтуватися в складному інформаційному середовищі, а й критично осмислювати суспільні процеси, відповідально комунікувати та діяти в умовах глобальних викликів інформаційної доби.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження підтвердило, що інтеграція медіаграмотності в інтегрований курс української та зарубіжної літератури є не лише доцільною, але й стратегічно необхідною для сучасної української школи. Літературна освіта, яка традиційно формує ціннісний світогляд, емоційний інтелект та уміння інтерпретувати тексти, у поєднанні з медіаосвітніми підходами стає дієвим інструментом підготовки учнів до взаємодії з інформаційно насиченим та часто маніпулятивним медіасередовищем. Саме через художній текст, який традиційно вимагає уважності, аналітичного читання та інтерпретації, учні здобувають навички, що легко переносяться на аналіз медіаповідомлень, реклами, новин, соціальних мереж.

Теоретичний аналіз засвідчив, що медіаграмотність нині розглядається міжнародною спільнотою (UNESCO, ЄС, IREX, OECD) як базова компетентність XXI століття. Вона поєднує уміння критично сприймати інформацію, аналізувати джерела, розрізняти факти та судження, протидіяти дезінформації та маніпуляціям, дбати про власну цифрову безпеку й інформаційну гігієну. В українському контексті ця проблема набуває особливої актуальності через гібридну війну, інформаційні атаки та поширення фейкових новин. Водночас Україна демонструє позитивну динаміку у міжнародних рейтингах медіаграмотності, що свідчить про результативність державних ініціатив, зокрема інтеграції медіаосвіти в освітні стандарти та навчальні програми. Результати аналізу чинних стандартів НУШ, міжнародних рекомендацій і сучасних досліджень засвідчили, що медіаграмотність розглядається як одна з ключових компетентностей, що забезпечує розвиток критичного мислення, відповідального спілкування, інформаційної стійкості та здатності приймати обґрунтовані рішення. Таким чином, інтеграція цієї компетентності в гуманітарні предмети — не додаткове навантаження, а органічний напрям розвитку сучасної школи, що відповідає глобальним освітнім тенденціям і викликам XXI століття.

Аналіз особливостей інтегрованого курсу української та зарубіжної літератури дозволив визначити його значний потенціал у формуванні медіаграмотності школярів. Літературні твори виступають не лише об'єктами естетичного осмислення, а й матеріалом для розвитку критичного мислення, аналізу текстів у їхньому історико-культурному контексті та формування навичок інформаційної безпеки. Через роботу з художніми текстами учні навчаються розпізнавати маніпулятивні техніки, аналізувати роль мови як інструменту впливу, проводити паралелі між художніми образами й сучасними інформаційними викликами. Це доводить, що інтеграція медіаосвіти в гуманітарні дисципліни є доцільною та ефективною, оскільки саме гуманітарний компонент формує здатність учнів критично мислити, осмислювати реальність та відповідально ставитися до споживання й створення інформації. Проаналізований інтегрований курс української та зарубіжної літератури має значний потенціал для розвитку медіакомпетентностей. Він передбачає роботу з різними видами текстів, інтертекстуальні зв'язки, порівняння художніх образів із соціальними та культурними явищами, що відображені у медіапросторі. Водночас виявлені проблеми — недостатня підготовка педагогів, відсутність єдиної методичної моделі інтеграції МІЛ, перевантаження програм і нерівний доступ до цифрових ресурсів — свідчать про потребу системної державної підтримки, розроблення навчально-методичних комплексів і підвищення кваліфікації вчителів.

Практичний аспект показав, що сучасна школа має реальні інструменти для впровадження медіаосвітніх практик. Інтерактивні технології, цифрові ресурси, мультимедійні засоби та авторські фрагменти уроків із медіаосвіти сприяють не лише підвищенню пізнавальної активності учнів, а й створенню безпечного й динамічного освітнього середовища. Апробація уроків з елементами медіаосвіти довела їх ефективність у формуванні стійких навичок критичного мислення, уміння перевіряти факти, аналізувати інформаційні джерела та створювати власні медіапродукти. Особливу увагу приділено інклюзивному аспекту, що забезпечує доступність медіаосвіти для дітей з

особливими освітніми потребами, а також міжнародному компоненту – проєктам міжшкільної взаємодії, які сприяють розвитку міжкультурної комунікації. Крім того, розроблені методичні рекомендації та дидактичні матеріали можуть бути використані вчителями як готовий інструментарій для планування уроків, організації групових і проєктних робіт, створення учнівських медіапродуктів. Це робить дослідження цінним не лише для наукової сфери, але й для педагогічної практики, адже запропоновані підходи можна адаптувати для різних класів, форматів навчання та рівнів підготовки учнів. Особливого значення набуває і те, що формування медіаграмотності через літературу сприяє розвитку громадянських компетентностей, відповідальності, толерантності та здатності до критичного сприйняття соціальних процесів. В умовах інформаційної війни й глобальних криз такі компетентності стають не лише освітньою потребою, а й чинником національної безпеки. Учнівська молодь, яка володіє навичками розпізнавання маніпуляцій та фейків, здатна протидіяти пропаганді, усвідомлювати медіавпливи й приймати обґрунтовані рішення в інформаційних ситуаціях.

Отже, результати дослідження переконливо доводять, що впровадження медіаосвіти у шкільний курс української та зарубіжної літератури є необхідною умовою модернізації вітчизняної освіти. Вона забезпечує не лише поглиблення предметних знань, а й розвиток важливих надпредметних компетентностей: уміння критично аналізувати інформацію, протидіяти маніпуляціям, дбати про інформаційну безпеку та брати активну участь у громадському житті. Формування медіаграмотності на уроках літератури відкриває широкі перспективи для поєднання культурного й освітнього розвитку учнів із формуванням відповідального громадянина, здатного орієнтуватися в умовах складного інформаційного середовища. Перспективи подальших досліджень можуть охоплювати розроблення цілісної моделі інтеграції медіаосвіти у всі гуманітарні предмети, удосконалення цифрових інструментів для уроків літератури, аналіз впливу медіаграмотності на читацьку мотивацію, а також розширення міжнародного співробітництва в галузі медіаосвіти. Важливим

напрямом є також вивчення ефективності довготривалих програм підготовки вчителів та розроблення адаптивних методик для роботи з учнями різного рівня підготовки.

Практична значущість результатів полягає у можливості їх використання в діяльності вчителів-словесників, при створенні навчально-методичних матеріалів, у розробленні освітніх стратегій на рівні державної політики та в подальших наукових дослідженнях у сфері медіаосвіти.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що формування медіаграмотності на уроках літератури — це шлях до створення сучасної, конкурентоспроможної та стійкої до інформаційних загроз школи. Саме завдяки таким підходам освіта здатна відповідати викликам часу, зберігаючи гуманістичні цінності та забезпечуючи всебічний розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академія української преси. Інтегровані уроки з медіаосвіти : практичні кейси. Київ : АУП, 2023. С. 9–11.
2. Академія української преси. Вивчай та розрізняй : методичні матеріали для вчителів. Київ : АУП, 2022. С. 28–29.
3. Бартиш С. Формування медіаграмотності здобувачів освіти засобами літератури: виклики та перспективи. *Теоретична і дидактична філологія*. 2024. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/works/45ZqvKOI>.
4. Будник О. М. Розвиток інфомедійної грамотності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 42–44.
5. Волошенюк О. В. Медіаосвітні практики в сучасній школі: виклики та перспективи. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 2. С. 51–54.
6. Гудз М. Від медіаграмотності до медіакомпетентності учнів на уроках української літератури. *Наукові журнали ПНУ*. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/8906>.
7. Гудз М., Грицак Н. Формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 6-му класі. *Studia Methodologica*. URL: <https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/sm/article/view/966>.
8. Кирилович О. Ф., Сойко І. М. Шляхи формування медіаграмотності учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Вісник МЕРУ*. 2025. URL: <https://journals.megu.rovno.ua/index.php/ped-psyh/article/view/30>.
9. Ковальчук І. Медіаосвіта як інноваційний напрям розвитку гуманітарної освіти в Україні. *Освітній дискурс*. 2021. № 2. С. 15–17.
10. Корицька Г., Богдзієвич С. Можливості інтеграції елементів медіадидактики у шкільну мовно-літературну освіту. *Український педагогічний журнал*. 2021. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/269>.
11. Кучерук О. та ін. Загальні принципи медіаосвіти в процесі розробки модельної навчальної програми з української літератури. Київ : Цифрова бібліотека НАН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730164>.

12. Ласкова-Ярмоленко А., Слинькова Т. Медіаграмотність в системі освіти. *Педагогічні інновації*. 2024. № 1. С. 1–3.
13. Марченко Г. Особливості впровадження медіаосвіти в Польщі. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/29569/1/17.pdf>.
14. Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП). Стратегія розвитку медіаграмотності в Україні : аналітичний документ. Київ : МКІП, 2024. С. 6–14.
15. Міністерство культури та інформаційної політики України. Аналітичний звіт про розвиток медіаграмотності в Україні та реалізацію проєкту «Фільтр». Київ : МКІП, 2024. 36 с.
16. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку медіаграмотності в Україні : аналітичний документ, карта ініціатив. Київ : МКІП, 2024. 28 с. URL: <https://mcsc.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2025).
17. Міністерство освіти і науки України; Академія української преси. Медіаосвітні практики у викладанні історії та громадянської освіти. Київ : МОН, 2023. С. 35–39.
18. Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. та ін. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи) : навчально-методичний посібник. Київ : Академія української преси, 2022. 112 с.
19. Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. та ін. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи) : навчально-методичний посібник. Київ : Академія української преси, 2022. С. 7–9, 30–33.
20. Національний проєкт «Фільтр». Курси з медіаграмотності : практичні матеріали для вчителів. Київ : АУП, 2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua> (дата звернення: 27.09.2025).
21. Нищета О. Аналіз медіатекстів як засіб формування мовної та медіаосвітньої компетентності учнів. *Наукові записки*. 2022. № 5. С. 40–41.

22. Слижук О. Напрями розвитку медіаграмотності учнів-читачів у 7–9 класах НУШ. *Studia Methodologica*. 2024. URL: <https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/sm/article/view/973>.
23. Український інститут медіа та комунікації. Вплив медіаосвітніх проєктів на формування громадянських компетентностей учнів. Київ : УІМК, 2023. С. 26–27.
24. Червінська І. Медіаосвіта в інтегрованому курсі: досвід українських шкіл. *Педагогічні науки*. 2022. № 4. С. 44–45.
25. Alliance for Peacebuilding. Ukraine Call to Action: Combat Mis/Disinformation and Promote Cybersecurity in Ukraine and Globally. Washington : AfP, 2023. 22 p.
26. BCME. ML Mapping Lithuania 2022: Lithuania Country Report. Brussels : BCME, 2022. 21 p.
27. Centrum Cyfrowe. Watching Videos like a Historian — State of the Field Report on Media Literacy Supported by AV Collections. Version 1.0. Warsaw : Centrum Cyfrowe, 2022. 33 p.
28. Council of Europe (IRIS). Media Literacy and the Empowerment of Users. *IRIS Note*. Strasbourg : CoE, 2024. 12 p.
29. Detector Media. Media Literacy Index of Ukrainians: 2020–2024 Fifth Wave. Detector Media, 2024. URL: <https://en.detector.media> (дата звернення: 02.10.2025).
30. Detector Media. Індекс медіаграмотності (Media Literacy Index) — огляд/звіти 2020–2025. Detector Media, 2025. URL: <https://detector.media> (дата звернення: 05.10.2025).
31. EACEA / YouthWiki. Media Literacy and Safe Use of New Media — Lithuania. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu> (дата звернення: 26.09.2025).
32. EdEra ; IREX. Very Verified 2.0: онлайн-курс з медіаграмотності. Київ : EdEra, 2022. URL: <https://itukraine.org.ua> (дата звернення: 05.10.2025).

33. European Commission. Digital Education Action Plan 2021–2027. Brussels : European Commission, 2020. 26 p.
34. European Commission. Media Literacy and Education Practices in European Schools. Brussels : European Commission, 2021. 24 p.
35. European Media Literacy Policy Report 2023. Brussels : EU Publications, 2023. С. 6–9.
36. Hobbs R. Media Literacy in a Post-Pandemic World: Challenges and Opportunities for Schools. *Journal of Media Literacy Education*. 2021. Vol. 13(2). С. 20–25.
37. IREX. Learn to Discern in Education. Impact Report. Київ : IREX, 2023. С. 19–21.
38. IREX. Media Literacy Integration in Humanities Education. Monitoring Report. Київ : IREX, 2023. С. 21–25.
39. IREX. Vibrant Information Barometer 2023 – Ukraine. Washington : IREX, 2023. 42 p.
40. IREX. VIBE Ukraine 2024 Report. Київ : IREX, 2024. 31 с.
41. IRIS 2024: Media Literacy and the Empowerment of Users. Рада Європи. URL: <https://rm.coe.int/iris-2024-2-media-literacy/1680b06196>.
42. Mapping Media Literacy in Poland – National Summary. Academia. URL: https://www.academia.edu/42819476/PL_Mapping_Media_Literacy_in_Poland_National_Summary.
43. Media Literacy in the Baltics. Media and Learning Association. URL: https://media-and-learning.eu/files/2020/12/mil-baltics_jaakkola.pdf.
44. OECD. Strengthening Media Literacy and Digital Competences in Education Systems. Paris : OECD Publishing, 2023. С. 17–20.
45. Open Society Institute. Sofia. The Media Literacy Index 2022: Report. Sofia : OSI, 2022. 15 p.
46. Portulans Institute ; UNESCO. Media Use and Attitudes in Ukraine Report. Paris : UNESCO, 2023. 18 p.

47. Ptaszek G., Lysik M. та ін. Media Literacy in Poland. *Media and Learning*. 2022. 28 p. URL: <https://cdn1.media-and-learning.eu> (дата звернення: 01.10.2025).
48. REX / школа-партнер. Внутрішній звіт про пілотування інтегрованих уроків медіаграмотності. Київ : IREX, 2023. (неопублікований протокол).
49. Sumislawska K. Socially Responsible Digitization: A Case Study of Media and Digital Literacy Project for the Secondary Schools in Wroclaw, Poland. *DiVA Portal*, 2023. URL: <https://diva-portal.org> (дата звернення: 02.10.2025).
50. UNDP. 76 000 Ukrainians take national media literacy test 5.5 times more than last year. UNDP, 2023. URL: <https://undp.org> (дата звернення: 05.10.2025).
51. UNICEF. Digital Divide in Education: Challenges for Schools in Eastern Europe. New York : UNICEF, 2022. С. 14–16.
52. UNESCO. Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Development Guidelines. Paris : UNESCO, 2022. 72 p.
53. UNESCO. Survey on Media Literacy Level in Lithuania (Policy Monitoring Platform). Paris : UNESCO, 2022. URL: <https://unesco.org> (дата звернення: 25.09.2025).